

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra filosofie a společenských věd

Wittgenstein a Vídeňský kruh
Bakalářská práce

Autor: Jiří Mudra
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie a společenské vědy
Vedoucí práce: prof. RNDr. Jaroslav Peregrin, CSc.

Hradec Králové, 2015

Zadání bakalářské práce

Autor: Jiří Mudra
Studium: F12397
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie a společenské vědy
Název bakalářské práce: **Wittgenstein a Vídeňský kruh**
Název bakalářské práce AJ: Wittgenstein and the Vienna Circle

Anotace:

Ve třicátých letech dvacátého století se Wittgensteinův Traktát na jedné straně stával předmětem čím dál větší sebekritiky svého autora, ale na druhé straně se již stal předmětem téměř zbožné úcty některých jiných filosofů, zejména příslušníků Vídeňského kruhu. Tím se mezi nimi a Wittgensteinem rozvíjel podivný vztah, kdy oni jej chtěli za svého proroka, zatímco on s nimi nechtěl mít tak moc společného (zejména proto, že se až chorobně obával, aby jeho učení nebylo jeho následovníky překrucováno). V této době a v interakci Wittgensteina s logickými empiristy v každém případě vznikl velmi pozoruhodný obrat jeho filosofie, od jeho "raných" postojů k "pozdním". Úkolem práce je zmapovat podíl Wittgensteinovy interakce s příslušníky Vídeňského kruhu na tomto obratu a kriticky jej zhodnotit. Literatura: Waisman, F. (ed.): Wittgenstein und der Wiener Kreis, Suhrkamp, 1967 (existuje i anglický překlad). Beran, O.: "Střední" Wittgenstein, Filosofía, 2013. Monk, R.: The Duty of Genius, Cape, 1990; český překlad Úděl génia, Hynek, 1996.

Garantující pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd,
Filozofická fakulta
Vedoucí práce: prof. RNDr. Jaroslav Peregrin, CSc.
Datum zadání závěrečné práce: 27.6.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny prameny a literaturu.

V Rynárci dne 22. 4. 2015

Jiří Mudra

ANOTACE

MUDRA, Jiří. *Wittgenstein a Vídeňský kruh*. Hradec Králové : Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 71. s. Bakalářská práce.

Ludwig Wittgenstein byl pouze nepřímým členem Vídeňského kroužku, vztah Kroužku a Ludwiga Wittgensteina byl velmi komplikovaný. Je zde jistý nepoměr ve vzájemné spolupráci. Zatímco Ludwig Wittgenstein přistupoval k činnosti Kroužku spíše rezervovaně, Kroužek se o jeho filozofii zajímal zcela zásadním způsobem. I přes zjevný nepoměr, zůstává předmětem této práce zmapování vzájemné spolupráce Kroužku a Wittgensteina. Dále bude učiněna snaha o prozkoumání těch částí myšlenek, které například ve Wittgensteinově Traktátu, silně zapůsobily na některé členy Kroužku. Rovněž bude vysvětleno, proč se Traktát stal pro některé členy uvedeného Vídeňského hnutí středobodem jejich zájmu. Následující část práce se věnuje tomu, jakou měrou ovlivnila verifikace Vídeňského kroužku samotného Wittgensteina, jak se s ní následně vypořádal a jak s ní pracoval.

Klíčová slova: Wittgenstein, Vídeňský kruh, verifikace

ANNOTATION

MUDRA, Jiří. Wittgenstein and the Vienna Circle. Hradec Králové : Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015. 71. p. Bachelor Degree Thesis

Ludwig Wittgenstein was only an indirect member of the Vienna Circle. The relationship between the Circle and Ludwig Wittgenstein was very complicated. There was some disparity in the mutual cooperation. While Ludwig Wittgenstein approached the Circle activities rather reservedly, the Circle was fundamentally interested in his philosophy. Despite this obvious disparity, the subject of this thesis remains mapping of the cooperation of the Circle and Wittgenstein. The thesis also attempts to explore those parts of the ideas, for example in Wittgenstein's Tractatus, which strongly impressed some members of the Circle. It will also explain why the Tractatus became the central point of the interests for some members of the Vienna Circle. The next part of the thesis examines to what extent the verification of the Vienna Circle influenced Wittgenstein and how he subsequently dealt and worked with it.

Keywords: Wittgenstein, The Vienna Circle, verification

Poděkování

Chtěl bych poděkovat panu profesorovi RNDr. Jaroslavu Peregrinovi, CSc. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat. Dále bych rád poděkoval své rodině a přítelkyni Veronice za podporu, kterou mi poskytovaly celou dobu při psaní závěrečné práce.

OBSAH

ÚVOD	9
1 Seznámení s Ludwigem Wittgensteinem a Vídeňským kruhem	14
1.1 Ludwig Wittgenstein a jeho osobnost.....	14
1.1.1 Vliv na Ludwiga Wittgensteina.....	18
1.2 Vídeňský kroužek a jeho logický pozitivismus.....	21
2 Diskuze s Vídeňským kruhem	25
2.1 Začátky Ludwiga Wittgensteina u Vídeňského kruhu.....	25
2.2 První známky odporu k Wittgensteinovi	27
2.3 Inspirace Traktátem	30
2.3.1 Motiv Wittgensteina k sepsání Traktátu	30
2.3.2 Motiv Vídeňského kruhu k užití Traktátu.....	32
2.4 Jeden pár tezí Traktátu odlišné od doktríny logického pozitivismu	34
2.4.1 Rozdíl v poznání.....	34
2.4.2 Wittgensteinův respekt k náboženství	35
2.5 Diskuze s Kruhem o problematice logické analýzy a logické formě	38
2.6 Fyzikalismus Kruhu a Ludwiga Wittgensteina	43
2.7 Klíčová diskuze s Kroužkem o verifikacionismu.....	47
2.7.1 Původ verifikacionismu v Traktátu	48
2.7.2 Uchopení verifikace členy Kroužku a Wittgensteinem	50
2.8 Diskuze s Kruhem o koncepcích jazyka	54
2.9 Názory na etiku a jiné vědy.....	57
3 Zhodnocení konfrontace Ludwiga Wittgensteina s členy Vídeňského kruhu	61
3.1 Byl Wittgenstein ovlivněn Kruhem nebo naopak?.....	61
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

TLP – Tractatus logico-philosophicus

ÚVOD

Ludwig Josef Johann Wittgenstein se řadí mezi nejvýznamnější filozofy 20. století. Přestože se objevují názory, které s tímto tvrzením nesouhlasí, nelze opomenout jeho nesmírný přínos analytické filozofii, jakožto filozofii jazyka. Pod jeho patričním vlivem se analytická filozofie utvářela a měnila svou tvář. Jeho rázný, radikální a úderný styl filozofování je pro něho charakteristický. Svým životem zanechal v nefilozofických kruzích rovněž svůj odkaz. Ten je dodnes neustále živý a má své příznivce a následovníky. Proto se pojďme podívat a rozkrýt jeho životní dílo, které zanechalo stopu u Vídeňských filozofů.

Ludwiga Wittgensteina i jeho filozofii často provázela jistá míra kontroverze. Uvedením své ambiciózní filozofie do filozofických kruhů tehdejšího světa zapříčinil značný rozruch, protože jeho nové, přelomové myšlenky se neslučovaly s filozofickým myšlením 20. let 20. století. Osobitý přístup k filozofii narušil veškeré vazby na tradiční filozofii. Jeho styl psaní je charakteristický – na rozdíl od jiných autorů se ve svém díle *Tractatus-logico-philosophicus* nezabývá vysvětlováním stanovisek, píše dogmaticky. Svoje myšlenky staví na tezích, které jsou v Traktátu číselně řazeny, a které na sebe navzájem navazují. Zároveň v Traktátu nejsou uvedeny odkazy na jiné autory, kteří by podpírali to, co Wittgenstein tvrdí. Autor Traktátu nám dává tímto stylem najevo, že se nehodlá odvolávat na jiné, naopak, že všechny filozofické otázky vyřešil sám a není nutné k nim nic dalšího dodávat.

Jeho jistý a přímočarý přístup k filozofii se zpočátku neseťkával s viditelným zájmem. Teprve později se v Evropě objevila ohniska, jež o jeho práci projevovala zájem. Nejprve to bylo pouze pár lidí z jeho domovské univerzity v Cambridgi, mezi něž patřil například Bertrand Russell a G. E. Moore. Později se v počátcích své filozofické praxe dostal do povědomí Vídeňského kruhu především jako člověk, který byl žákem Russellovým a který napsal, pro některé členy vídeňského uskupení, uctívaný, Traktát. Členové Kruhu

projevili o Traktát nebývalý zájem a snažili se Wittgensteina přesvědčit, aby se stal jejich mentorem a spolupracoval s nimi na očišťování filozofie a exaktních věd od metafyzických „nesmyslů“.

Proč připomínat kontroverznost Ludwiga Wittgensteina? Snad proto, že už při přijetí a čtení jeho díla u Vídeňského kruhu někteří členové nebyli schopni ztotožnit se s jeho myšlenkami. Někteří neviděli Traktát jako cenný přínos myšlenek pro logický pozitivismus Vídeňského kroužku. Například Otto Neurath při prvních čteních Traktátu neustále vykřikoval: „*Metafyzika!*“¹ Pro Neuratha byl Traktát jen dalším metafyzickým dílem, které se vztahuje ke světu mimo nás, a tak je nedůstojné pro cíl logického pozitivismu. Viděl v něm prvky mysticismu a metafyziky. Na druhou stranu existovali lidé, kteří chtěli jeho dílo zasadit do svého programu logického pozitivismu a dokonce usilovali o jeho přízeň. Těmito lidmi byli Moritz Schlick a Fridrich Waismann. Spatřovali ve Wittgensteinovi novou filozofickou sílu, která by pomohla odpovědět na všechny jejich otázky a pomohla by jim vypořádat se se všemi metafyzickými problémy.

V tuto chvíli jsme si částečně ukázali jistý rozpor ve vnímání Ludwiga Wittgensteina. Jedni členové Vídeňského kruhu Wittgensteina potřebovali k řešení metafyzických otázek, zatímco druzí jej nařkli ze šíření metafyziky, která se jim „nehodila“ do programu logického empirismu. Předmětem práce, která nese jméno *Wittgenstein a Vídeňský kruh*, je tudíž nejen snaha poukázat na vztahy mezi Kroužkem a Wittgensteinem, ale také na společnou spolupráci mezi nimi. Ukážeme si tedy, v čem se shodovali a v čem se naopak rozcházeli. Z tohoto důvodu se nebudeme zaměřovat na osobní vztahy mezi členy Kroužku a Wittgensteinem, a pokud ano, tak pouze proto, abychom lépe zobrazili jejich různé postoje k myšlenkám. Současně se v této práci pokusíme postřehnout vzájemné diskuze na různá témata, ať už na téma fyzikalismus, náboženství nebo na možnost verifikace. Zmapujeme úsilí o postřehnutí vzájemných diskuzí a zachycení jejich myšlenek.

¹ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 75. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

Spolupráce mezi Kroužkem a Wittgensteinem byla velmi komplikovaná. Pokusíme se zachytit a zaznamenat jejich spolupráci tak, že zachytíme jejich vzájemnou kooperaci na různé myšlenky. Jedná se o kooperaci na bázi vzájemného ovlivňování, v němž obě strany vidí nový popud ke své práci. Současně se těžce, ať už jedna nebo druhá strana, přenáší přes různá vyjádření ohledně metafyziky nebo exaktnosti vědy. Svým způsobem budeme hledat kompromis, v rámci kterého se budou obě tyto strany navzájem ve svých myšlenkách shodovat. Je zřejmé, že půjde pouze o zdánlivý kompromis, poněvadž při sebelepší komunikaci a vzájemné sympatii se myšlenky Ludwiga Wittgensteina nakonec s cílem Vídeňského kruhu rozcházejí.

Práce bude rozdělena do tří okruhů. První okruh práce ponese název „Seznámení s Ludwigem Wittgensteinem a Vídeňským kruhem“. V této úvodní části bude učiněno představení osobnosti a práce Ludwiga Wittgensteina. Jedním z hledisek bude ta část práce, která se zabývá různými vlivy na Wittgensteinovu filozofii. Zaměříme se na to, kdo jej ovlivnil a jak jej dál v životě nasměroval. Dalším důležitým oddílem první části práce je vysvětlení toho, jakého cíle chtěli členové Vídeňského kroužku dosáhnout. Vysvětlení jejich hlavní motivace a jejich programových stanovisek, které si vytyčili pro svoji hlavní činnost. V neposlední řadě krátce představíme jednotlivé členy Vídeňského kroužku a zmíníme, jak postupovali ve své práci a co bylo jejich hlavní motivací.

Druhý okruh práce, který nese název „Diskuze s Vídeňským kruhem“, pojednává o přímé konfrontaci mezi členy Kroužku a Wittgensteinem. V úvodu této části bude rozebrán vztah mezi Traktátem a Vídeňským kruhem. Bude uskutečněna snaha o vysvětlení, proč byl Traktát pro toto uskupení tolik důležitý. Rovněž bude analyzován problém spojitosti mezi Kruhem a Wittgensteinem. Co měli tyto dvě strany společné? Na čem se rozcházeli, ba naopak, v čem se shodovali? Při popisu Traktátu bude vysvětleno, proč v něm někteří členové Kroužku spatřovali významný prvek dalšího filozofického bádání a naopak, proč jej někteří členové zavrhovali. S tím souvisí i rozdělení členů Vídeňského kruhu na příznivce a odpůrce Traktátu.

Posléze si bude nutné připomenout, v čem se liší teze Traktátu od logického pozitivismu. Jednoduchým příkladem teze, která se svým způsobem vymyká programu logického pozitivismu, je teze, která tvrdí, že Vídeňský kruh je silný bojovník proti všemu více či méně metafyzickému a pohrdá náboženstvím. Na druhou stranu, přestože Wittgenstein antimetafyzické smýšlení sdílí, k náboženství přistupuje s největším respektem a do konce života ho obhajuje.

Další body práce navazují na to, jak probíhaly diskuze o problematice logické analýzy a logické formy. Předmětem této části bude nalezení toho, v čem se Wittgenstein s Russellem rozcházel a také, v čem spočívá smysluplnost věty.

Následujícím předmětem práce se stane diskuze Kroužku a Wittgensteina o fyzikalismu. Tedy hledání odpovědi, čeho se týká fyzikalismus, kdo je jeho autorem a kde se berou prvky fyzikalismu ve Wittgensteinově Traktátu.

Po vysvětlení fyzikalismu přichází zřejmě nejdůležitější část práce, ve které budou probírány diskuze nad verifikacionismem Kroužku a verifikacionismem Wittgensteina. V úvodu této části bude vysvětlen základní princip verifikacionismu a jeho autorství. Zároveň vysvětlíme, kde se v Traktátu nachází verifikacionismus. Dále vysvětlíme, proč se Wittgenstein osočil na Carnapa ohledně zneužití myšlenek, a ozřejmíme, jak verifikoval větu Wittgenstein a jak Carnap.

V posledních bodech druhého okruhu budou studovány diskuze o různých koncepcích jazyka. Respektive, jak Ludwig Wittgenstein zacházel se svými kalkuly a proč používal tři druhy smysluplných vět. Zakončení druhého okruhu věnujeme různým etickým názorům Kroužku a Wittgensteina.

V závěru práce, který nese název „Zhodnocení konfrontace Ludwiga Wittgensteina s členy Vídeňského kruhu“, bude učiněna snaha o vysvětlení toho, jaký vliv měl Kroužek na Wittgensteina a naopak a zdali Wittgenstein dokázal ovlivnit názory Vídeňského kroužku. Pokusíme se objasnit, zda bylo ovlivňování jednostranné nebo vzájemné. Zhodnotíme názory Wittgensteina a Vídeňského kruhu. Vyhodnotíme, zda byly myšlenky přínosem spíše pro Kroužek nebo pro Wittgensteina.

Pokud se jedná o literaturu, ohledně Wittgensteinovy filozofie a jeho biografie bylo napsáno mnohé. Proto v historických pasážích této práce použijeme zejména dílo *Úděl génia* od anglického filozofa Ray Monka a současně s ním také dílo *Wittgenstein* od A. C. Graylinga . Souběžně s tím použijeme v pasáži této práce zabývající se diskuzemi dílo od rakouského filozofa Friedricha Waismanna *Wittgenstein and the Vienna Circle*, které zachycuje konverzace mezi Wittgensteinem a Kroužkem. Paralelně s diskuzemi užijeme také dílo „*Střední*“ *Wittgenstein: Cesta k fenomenologii a zase zpátky* od českého autora Ondřeje Berana a článek *Wittgenstein versus Carnap on Physicalism* od anglického autora Davida G. Sterna.

1 Seznámení s Ludwigem Wittgensteinem a Vídeňským kruhem

1.1 Ludwig Wittgenstein a jeho osobnost

Definovat konkrétní osobnost je vždy obtížné. K popisu lze přistupovat dvěma způsoby. Buď skrze výčet životních událostí, či pomoci souhrnu práce dané osoby. Oběma způsoby si lze vytvořit rámcový vztah k osobě, který nám napoví, jak úspěšný daný člověk v životě byl, nicméně, o filozofii života uvedené osoby nám s určitostí neřekne nic. Právě filozofií života bychom mohli charakterizovat filozofii Ludwiga Wittgensteina, neboť k popisu jeho osoby by stačilo popsat pouze osobní život, byť i to by stačilo k charakterizaci jeho osoby, protože síla charakteru téměř předčí sílu jeho díla. Jeho charakter je dokonce patrný i v nefilozofických kruzích. V několika následujících odstavcích se pokusíme zmapovat jeho život a tvorbu, která ovlivnila běh nejen analytické filozofie, ale i jiná odvětví vědy.

Ludwig Josef Johann Wittgenstein se narodil 26. dubna 1889 ve Vídni a zemřel 29. dubna 1951 v Cambridgi. Vyrůstal jako nejmladší z osmi dětí zámožné rodiny Wittgensteinových. Otec byl významným a movitým průmyslníkem tehdejšího Rakousko-Uherska. Ludwig vyrůstal v prostředí, které bylo silně intelektuálně založeno, protože Wittgensteinovi patřili do společenského a kulturního života tehdejší Vídně. Všechny děti Wittgensteinových byly obdařeny talentem, zejména hudebním. V prvopočátcích Ludwigova dětství se zdálo, že se jedná o nejméně nadané dítě. Ať už v literatuře, hudbě nebo ve výtvarném talentu.² V průběhu několika let začal mladý Wittgenstein projevovat zájem o filozofické otázky, ale dříve než je mohl naplno řešit, začal v roce 1908 na popud svého otce studovat konstrukci letadel

² MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 28. ISBN 80-85906-23-6.

v Manchesteru. Zejména ho zajímala konstrukce komorových draků.³ Jeho zájem o konstrukci letadel se v průběhu tří let postupně vytrácel. Ještě v říjnu 1911 se přihlásil ke studiu na manchesterské univerzitě, ale hned poté do jeho života přišlo důležité rozhodnutí.

Koncem letních prázdnin 1911 se Wittgenstein vydal do Jeny za Gottlobem Fregem, který měl posoudit jeho náčrt filozofické knihy. Nakonec Wittgenstein ve svých vyprávěních o Fregovi říká, že náčrtu jeho eseje „*dal co proto*“.⁴ Sice to nebyl pro Wittgensteina úspěch, nicméně, Frege mu doporučil studium u Bertranda Russella v Cambridgi. Tímto se jeho život obrátil, zanechal studia v Manchesteru a přešel pod křídla Russella. Zpočátku nebylo zcela evidentní, zda se mladý Wittgenstein nestane raději pilotem než filozofem. Proto si v Cambridgi našel Bertranda Russella a otázal se, zdali není „*idiot*“. Ten mu na to odvětil, ať napíše esej a pak mu řekne, zdali se stát pilotem nebo filozofem.⁵ Russell v jednom dopisu o textu, který napsal Wittgenstein, píše: „*text byl velice dobrý, daleko lepší než práce mých anglických studentů... Ted' už mu jistě dodám sebedůvěry. Možná že jednou dokáže něco velkého.*“⁶

Roku 1912 se Wittgenstein přihlásil ke studiu na univerzitě v Cambridgi. Nakonec zde pobyl jen pět semestrů. Mezi tím navštěvoval přednášky Russella, protože při jeho diskuzích, občas i osobních, probírali témata ohledně logiky a filozofie. Russell ve svém svěřenci viděl veliký potenciál, mluvil o něm jako o: „*Vůbec nejschopnějším člověku, na kterého po Moorovi narazil.*“⁷ Následně přišla první světová válka a Wittgenstein dobrovolně vstoupil do císařské armády, kde prošel několika bojišti první světové války. Podle Wittgensteinovy

³ Tamtéž s. 44.

⁴ Tamtéž s. 51.

⁵ HÜBNER, Adolf a Kurt WUCHTERL. *Wittgenstein*. Překlad Jiří Horák. Olomouc : Votobia, 1995, s. 30. ISBN 80-858-8507-7.

⁶ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 56. ISBN 80-85906-23-6.

⁷ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 15. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

sestry Hermíny ho k tomu motivovala skutečnost, že se chtěl trochu oprostít od duševní práce a nasadit sám sobě těžký úkol.⁸

Během Velké války začal Wittgenstein pracovat na svém velkolepém díle *Tractatus logico-philosophicus*, které se zabývá, jak je dnes označováno, „obrazovou teorií jazyka“. Jak bylo mnohokrát citováno v několika publikacích, tato myšlenka napadla Wittgensteina při čtení časopisu, ve kterém byl záznam modelu jedné autonehody. Myšlenka ho přivedla k tomu, že se nehoda nechá zrekonstruovat tak, že podrobený model, který má jisté části jako jsou lidé, domy či auta, svým způsobem odpovídá reálným věcem (lidé, domy, auta). Tedy, věta a hlavně její části, zosobňují modelově stav věci.⁹ Přímo Ludwig Wittgenstein říká: „*Ve větě je pokusně sestaven svět. (Jako když se automobilová nehoda znázorňuje v pařížském soudním sále pomocí loutek atd.)*“¹⁰ V tomto bodě nastal pro Wittgensteina obrovský skok, ježto si uvědomil, že si asocioval něco velmi důležitého. Později se tato asociace proslavila jako „obrazová teorie jazyka“. V jedné z dopisů Russellovi proto nadšeně píše: „*Myslím, že jsem naše problémy definitivně vyřešil.*“¹¹

Ke konci války byl *Tractatus logico-philosophicus* hotov. Původně měl Wittgenstein v úmyslu své dílo pojmenovat jednoduchým názvem „Věta“, ale to si nakonec rozmyslel a přijal název navržený Moorem – *Tractatus logico-philosophicus*. Nakonec Wittgenstein zaslal konečnou verzi Russellovi k posouzení. Posléze musel Russell ke knize sepsat úvod, jelikož se při vydání Wittgensteinovy knihy vyskytly problémy. Nemohl najít vydavatele, který by byl ochoten jeho knihu vydat, neboť se tehdy jednalo o neznámého autora. V roce 1921 byla kniha vydána v němčině a rok poté v angličtině. Wittgenstein nebyl příliš nadšen z toho, jakým způsobem napsal Russell k jeho knize úvod, přestože s ním každý bod knihy probral. Wittgenstein se domníval, že Russell správně

⁸ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 125. ISBN 80-85906-23-6.

⁹ Tamtéž. s. 131.

¹⁰ Tamtéž s. 131.

¹¹ HÜBNER, Adolf a Kurt WUCHTERL. *Wittgenstein*. Překlad Jiří Horák. Olomouc : Votobia, 1995, s. 57. ISBN 80-858-8507-7.

nepochopil smysl jeho knihy.¹² Bylo to pro něho první, ale zároveň poslední vydání knihy.

Wittgenstein byl silně přesvědčen, že dokázal ve své knize vyřešit všechny filozofické problémy s konečnou platností.¹³ Proto se následně odhodlal k tomu, aby svůj život nasměroval trochu odlišným směrem. Odhodlal se, že skončí s filozofickou prací a už se nevrátí na akademickou půdu. Místo toho raději usiloval o obyčejnou práci. Našel si, pro něj, příjemnou práci na chudém venkově a stal se učitelem na místní škole. Později měl v učitelské praxi problémy, protože se dostal do konfliktu s několika rodiči kvůli svým vyučovacím metodám. Byl obviněn, že udeřil jednoho ze svých studentů.¹⁴ Po neúspěšné dráze venkovského učitele byl Wittgenstein sklíčený. Proto se rozhodoval, zda se nestane mnichem. Nakonec mu to bylo ale rozmluveno s tím, že by nenašel to, co hledá. Svůj duševní život si naopak zpevnil tehdy, když se odstěhoval zpět do Vídně, kde své sestře vypomáhal s projektováním a stavbou domu. Během stavby a pobytu ve Vídni se naopak zase začal vracet k filozofii. Od svých kolegů z Vídeňské univerzity byl pozván k diskuzím.¹⁵ Byl obdivován zejména zakladatelem Vídeňského kroužku Moritzem Schlickem, který chtěl Wittgensteina přijmout mezi členy Vídeňského kroužku. To se mu nakonec nepovedlo, Wittgenstein se později stal pouze nepřímým členem. V rámci Kroužku byly s Wittgensteinem vedeny především debaty o jeho Traktátu, fyzikalismu, logickém pozitivizmu a o verifikacionismu. Méně o etice či náboženství. Diskuze s Kroužkem probíhaly do roku 1936. Mezitím se v roce 1929 vrátil zpět do Cambridge, kde po roce získal titul PhD a získal pětileté stipendium na Trinity College, kde se naplno věnoval filozofické práci.¹⁶

¹² GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 16. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

¹³ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. 1. vyd. Překlad Jiří Fiala. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993, s. 7. Oikúmené. ISBN 80-852-4130-7.

¹⁴ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 207. ISBN 80-85906-23-6.

¹⁵ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 18. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

¹⁶ HÜBNER, Adolf a Kurt WUCHTERL. *Wittgenstein*. Překlad Jiří Horák. Olomouc : Votobia, 1995, s. 84. ISBN 80-858-8507-7.

Po pětiletém stipendiu na Trinity College Wittgenstein odcestoval na krátkou dobu do Sovětského svazu. Původně se zde chtěl usadit, ale od svého záměru upustil. V roce 1939 se opět vrátil do Cambridge, kde převzal po Moorovi místo profesora filozofie. Než si stihl přivyknout na post profesora filozofie, přišla válka, která překazila jeho plány. Po válce začal naplno vyučovat, na Cambridge působil 2 roky. Po dvou letech, kdy přednášel svým studentům, se vzdal katedry filozofie a odjel na nějakou dobu do Irska. V Irsku dokončil svá *Filozofická zkoumání*.¹⁷ Ke konci života pobýval u různých přátel. Roku 1951 zemřel na rakovinu.

1.1.1 Vliv na Ludwiga Wittgensteina

Při čtení různých životopisných publikací o Ludwigu Wittgensteinovi vychází najevo, že jeho život byl plný inspiračních rovin, které ho v životě ovlivnily. Například rovina nefilozofická, která sahá až po výchovu jeho rodičů. Do této roviny zahrnujeme také autory, kteří se řadí mezi literární klasiky – Dostojevskij či Tolstoj. V začátcích jeho filozofické praxe jej rovněž velmi ovlivnily filozofické roviny. Pod tuto rovinu spadají filozofové jako Russell, Frege, Schopenhauer a Heidegger.

Od útlého dětství jej ovlivňovala rodina. Rodina, která byla silně intelektuální, kulturní a zejména měla cit pro různá nadání. Zároveň však měla i smysl pro podnikání. Tento základ Ludwiga velmi ovlivnil. Na opačné straně však působily jisté negativní vlastnosti jeho rodiny. Byl postižen sebevraždou dvou bratrů, kteří zemřeli za nejasných okolností.¹⁸ To samo sebou mělo na mladého Ludwiga obrovský vliv, sám v pozdějším životě uvažoval o sebevraždě. Existuje možnost, že tento životní motiv, měl vliv i na Traktát.

¹⁷ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s 20. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

¹⁸ HÜBNER, Adolf a Kurt WUCHTERL. *Wittgenstein*. Překlad Jiří Horák. Olomouc : Votobia, 1995, s. 20. ISBN 80-858-8507-7.

Během studentských let, když byl na škole v Linci, si Ludwig přečetl dílo *Svět jako vůle a představa* od německého filozofa Arthura Schopenhauera. Toto dílo ho ovlivnilo na celý život. V neblahých chvílích svého života se k němu vracel. K Schopenhauerovi se vrátil tehdy, když psal svůj Traktát, neboť se mu zdálo, že realismus splývá s idealismem, přestože dříve samotný idealismus zavrhl.¹⁹

Dalším vlivem, který zapůsobil na mladého Ludwiga, byla kniha *Geschlecht und Charakter* (Pohlaví a charakter) od rakouského filozofa Otty Weiningera. Kniha od Weiningera se zabývá zejména etickými důsledky, ze kterých vyvozuje pravidla pro ženy a muže. Podle něho nejsou ženy schopny jasně uvažovat, jsou od přírody neupřímné a navíc nedokáží rozlišovat mezi pravdivým a nepravdivým. Nemohou tudíž rozlišovat v moralitě, poněvadž nemají žádné měřítko. Muži jsou podle něho jasným opakem. Muž si podle Weiningera dokáže zvolit mezi vědomím a nevědomím, mezi vůlí a pudem. Muž je vždy pro první možnost.²⁰ V zásadě vzato, Weininger vyjadřuje striktní názory na ženy, které se podle dnešního hlediska jeví velmi pochybně. Weininger se tímto zaměřuje na gender. V knize, nicméně, nalezneme i názory antisemitské (proti Židům). Dokonce rozlišuje, kdo má a nemá právo žít. Nyní si můžeme klást otázku: „Jaký vliv měla tato kniha na Wittgensteina?“ Podle Wittgensteina samotného na něho kniha neměla zásadní vliv. V jednom z dopisů G. E. Moorovi píše: „*Je pravdou, že je podivínský, ale zároveň s tím je i znamenitý a podivínský. Není nutno s ním souhlasit, nebo spíše není možné s ním souhlasit, ale jeho velikost spočívá v tom, že s ním nesouhlasíme. Je to jeho obrovský omyl, který je tak znamenitý.*“²¹

Dalším podstatným vlivem, který na osobnost Wittgensteina silně zapůsobil, byla četba knihy od Bertranda Russella *The Principles of*

¹⁹ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 34. ISBN 80-85906-23-6.

²⁰ Tamtéž. s. 39.

²¹ „*It is true that he is fantastic but he is great and fantastic. It isn't necessary or rather not possible to agree with him but the greatness lies in that with which we disagree. It is his enormous mistake which is great.*” KLAGGE, James Carl. *Wittgenstein: biography and philosophy*. New York : Cambridge University Press, 2001, s. 257. ISBN 05-210-0868-9.

Mathematics. V této knize se Russell snaží o dokázání teze, že matematika a logika jsou totéž, a že matematiku lze odvodit z několika triviálních axiomů.²² Tato kniha zanechala ve Wittgensteinovi silný dojem, po její četbě se plně oddal filozofické práci. Přečetl tedy díla Russella, ale i díla Fregova, ze kterých vycházela zejména jeho pozdější práce. Následně se stal Russellovým studentem. Oba zjevně zajímalo totéž. Zabývali se logikou elementární věty a její analýzou. Nakonec z této spolupráce vzniklo Wittgensteinovo veledílo – Traktát. Proto je nutné podotknout, že Russell měl na Traktátu nezanedbatelný podíl. Nutno říci, že inspirace a ovlivňování bylo u těchto dvou velikánů spíše vzájemné. A. C. Grayling k tomu píše, že Russellova práce z roku 1918, která nesla název *Přednášky o logickém atomismu*, byla velmi podobná Traktátu, neb v ní šlo o to, že logika zjevuje strukturu jazyka a světa.²³

Russell byl velmi důležitým inspiračním vzorem pro Wittgensteina, stejně tak Frege. Jako zajímavý se jeví fakt, co v tvorbě inspirovalo Wittgensteina. Přestože se jedná o vzor, který na něho zpočátku neměl téměř žádný vliv, nakonec přinesl značnou inspiraci. Řeč je o jím opovrhovaných dílech klasických autorů. Neviděl v nich nic obohacujícího, co by přispělo k dalšímu porozumění, na čem by mohl dále zakládat své teorie anebo z nich mohl stavět svůj dogmatický systém. Nečetl proto žádná díla Aristotelova, Platónova či Descartova. Wittgenstein přímo píše: „*Vidím, kdykoliv čtu nějakou filosofickou knihu: moje myšlenky to nijak nezlepšuje, ale zhoršuje.*“²⁴

Dalším faktorem vývoje Ludwiga Wittgensteina byla křesťanská výchova v jeho rodině. Jeho zájem o křesťanství se v průběhu života měnil. Jednou byl horlivým vyznavačem křesťanství, jindy jím opovrhoval. Zpočátku se zdálo, že se Wittgenstein úplně oprostil od křesťanství, ve kterém byl vychováván. Faktem je, že během studia na škole v Linci ztratil náboženskou víru, neboť už nechtěl

²² MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 46. ISBN 80-85906-23-6.

²³ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 73. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

²⁴ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 496. ISBN 80-85906-23-6.

dále věřit v to, v co křesťan věřit má.²⁵ Teprve později ve svém životě znovu našel cestu k náboženství. Příkladem mohou být rozhovory s Russellem, který náboženství zavrhoval, zatímco Wittgenstein ho naopak bránil. Změna v uvažování přišla v první světové válce, ve které Wittgenstein získal Tolstého *Krátký výklad evangelia*, který ho navrátil zpět ke křesťanským idejím.²⁶ Motivační úspěch této knihy byl tak silný, že se oprostil od myšlenek na sebevraždu. Ray Monk v biografii o Wittgensteinovi říká: „... z *analýz logické symboliky ve Fregově a Russellově duchu se nakonec vyvinulo ono osobité spojení logické teorie a náboženské mystiky, tak jak je známe dnes.*“²⁷ Dnes si můžeme v díle Traktátu povšimnout dvou rovin, které se Wittgenstein očividně snažil spojit. Mystiku, která je vytyčována vnější hranicí našeho světa a druhou rovinou, která se zabývá logikou našeho každodenního jazyka.

Wittgensteinovy názory byly později ovlivněny ze strany Kroužku, zejména názory na verifikaci a správnosti analýzy logické věty. O této problematice bude podrobněji pojednávat druhá část práce.

1.2 Vídeňský kroužek a jeho logický pozitivismus

Vídeňský kroužek (německy Der Wiener Kreis) bylo uskupení filozofů, matematiků, logiků a vědců zejména z Vídeňské univerzity, kteří se zprvu scházeli neoficiálně, spíše jako diskuzní skupina. Pravděpodobně se jednalo o volné uskupení, kdy členství bylo projevem oddanosti k logickému empirismu. V prvopočátcích tohoto uskupení, které má své počátky již před první světovou válkou, stáli lidé jako filozof Otto Neurath, matematik Hans Hahn a fyzik Philipp Frank. Kroužek se dostal do povědomí zejména v roce 1922, kdy se stal vůdčí osobností seskupení vídeňských vědců Moritz Schlick. Rok 1922 je proto považován za rok vzniku Kroužku. Následně byl Kroužek znám jako Schlickův

²⁵ Tamtéž s. 34.

²⁶ HÜBNER, Adolf a Kurt WUCHTERL. *Wittgenstein*. Překlad Jiří Horák. Olomouc : Votobia, 1995, s. 41-42. ISBN 80-858-8507-7.

²⁷ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 129. ISBN 80-85906-23-6.

kroužek. V této době byli členy uskupení Rudolf Carnap, Otto Neurath, Philip Frank, Hans Hahn, Fridrich Waismann, Karl Menger, Kurt Gödel a další. Příležitostně se k těmto členům připojili intelektuálové jako Ludwig Wittgenstein a Albert Einstein. Skupina byla krátce, na popud Carnapa, pojmenována jako Společnost Ernsta Macha.

Nejpodstatnějším datem byl pro kroužek rok 1929, kdy byl v Praze zveřejněn článek *Wissenschaftliche Weltauffassung der Wiener Kreis* (Vědecký světový názor – Vídeňský kroužek). Tento článek se stal pro Kroužek manifestem. Jeho autory byli Rudolf Carnap, Hans Hahn a Otto Neurath. Kroužek si ustanovil cíle, mezi něž mimo jiné patřilo nové chápání filozofie (překonání filozofie moderní vědou). Vídeňský kroužek se programově přihlásil k logickému empirismu a zároveň se přihlásil i snahou o nové vědecké pojetí světa. Členové tohoto uskupení se domnívali, že současná filozofie „zaspala“ dobu a je náležitě zcestná.

Postupem času se Kroužek začal rozpadat, protože jeho členové prchali z Rakouska před hrozbou nacismu. Definitivní konec Kroužku se datuje rokem 1936, kdy byl fanatickým studentem zavražděn Moritz Schlick.

Jak již bylo řečeno, základ pro Vídeňský kroužek byl logický empirismus, který hrál pro jeho členy důležitý prim. Kromě zmíněného empirismu se Kroužek zabýval různými jinými myšlenkovými směry: filozofickou logikou, projekty axiomatizace matematiky, pozitivistickou logikou či pozitivistickým empirismem.²⁸ Tyto myšlenkové proudy byly obsaženy v manifestu *Wissenschaftliche Weltauffassung der Wiener Kreis*, který se snažil o nové uchopení vědeckého pojetí světa. Nyní mohou nastat otázky typu: Proč chtěli členové Vídeňského kroužku uchopit a zavést nový výklad vědeckého pojetí světa? V čem spatřovali nutnost zavedení jejich programu a čím byli inspirováni? Nutno podotknout, že hlavní motivací bylo vnesení nového myšlenkového proudu do filozofie a změna pohledu na tradiční filozofii vůbec. Základním

²⁸ BERAN, Ondřej. "Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 65-66. ISBN 978-807-4650-666.

popudem bylo, aby pomocí empiristických věd, logické analýzy a různých dalších typů věd (aritmetika, geometrie, fyzika a matematika) dokázali vyřešit všechny otázky, která si kladla kupříkladu metafyzika.²⁹ Vídeňský kroužek měl v úmyslu stanovit si takové podmínky, které by ukázaly, co má smysl a také to, co smysl pouze předstírá. Vytyčit si, co patří vědě a co je pouhým nesmyslem. Po patřičném zkoumání daných problémů zjistili, že se jedná o problém jazyka, z tohoto důvodu se snažili analyzovat jazyk, protože jazyk může být zcestný. Ve svém manifestu tvrdí: „*V metafyzických teoriích se už v kladení otázek skrývají dvě základní logické chyby: příliš těsná vazba na formu tradičních jazyků a nejasnost logických výkonů myšlení.*“³⁰ K poznání smysluplnosti daných výrazů sloužila metoda verifikace.

Upřímně řečeno, všechno, co mělo pouze nádech metafyziky, bylo pro členy Kroužku nepřipustné. Později zjistili, že pomocí správného kladení otázek a snahou o jejich zodpovězení vychází některá tvrzení jako „nesmyslná“. Jejich požadavkem se tudíž stala snaha o rozdělení vědy od metafyziky. Správnost rozdělení mělo zajistit zjišťování smysluplnosti výroků. Smysluplné výroky byly takové, které se týkaly zejména faktuálních skutečností nebo logických vztahů mezi pojmy.³¹ Vědecký světový názor, podle jeho autorů, mohl konečně rozdělit to, co pomocí logické analýzy má smysl a to, co smysl pouze předstírá. Tedy to, co je jednoduše „vědecké“ a to, co je jen „zdánlivé“ – nevědecké. Radikální prohlášení manifestu Vídeňského kroužku celou problematiku ozřejmuje lépe: „*Vědecký světový názor nezná neřešitelné záhady. Vyjasnění tradičních filosofických problémů vede k tomu, že se zčásti demaskují jakožto pseudoproblémy, zčásti se promění na problémy empirické a spadají pod soud zkušenostní věty. V tomto vyjasňování problémů a výroků spočívá úloha filosofické práce, nikoli v budování vlastních „vědeckých“ výroků.*“³²

²⁹ Tamtéž s. 66.

³⁰ FIALA, Jiří. *Analytická filosofie: první čítanka*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 1999, s. 23. ISBN 8070826118.

³¹ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 72. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

³² FIALA, Jiří. *Analytická filosofie: první čítanka*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 1999, s. 21. ISBN 8070826118.

Pomocí logické analýzy měla filozofie dále svoje místo mezi členy Kroužku, ale ne jako dříve s metafyzickým zaměřením, nýbrž s vyhraněným cílem, kdy například pomocí metody falsifikace nebo verifikace dokáže filozofie objasňovat výroky empiristických věd. Empiristické vědy, tedy i zkušenostní poznání bylo pro ně velmi důležité, jelikož všechno, co bylo neempirické, neuznávali.

Wittgensteinova raná filozofie, zejména jeho dílo Traktát, se velmi podobá tomu, čeho chce svým úsilím dosáhnout Vídeňský kroužek. Vyskytuje se zde několik paralel, kdy například Wittgenstein odsuzuje výroky etiky a náboženství. Stejně jako ostatní členové Kroužku je považuje za bezvýznamné, nemající žádnou hodnotu. Je zde proklamováno, že empiristické výroky Vídeňského kruhu mají spojitost s větami v Traktátu, kde Wittgenstein požaduje pouze věty empiristické, věty přírodovědy. Tedy to, co se dá říci. Bezpochyby je zde zdánlivá podobnost, která nakonec byla impulsem, aby se členové Kroužku blíže seznámili s Wittgensteinem.

2 Diskuze s Vídeňským kruhem

Nyní se zaměříme na přímou konfrontaci mezi členy Kroužku a Wittgensteinem, zejména na vzájemnou komunikaci a spolupráci.

První konfrontaci lze rozdělit na několik období. První zmínky o Wittgensteinovi se objevují začátkem 20. let dvacátého století, kdy byl jeho TLP předcítán a prezentován v několika interních diskuzích mezi členy Kroužku. Další období můžeme datovat od roku 1926, kdy Schlick projevil zájem o setkání s autorem TLP a chtěl s ním dále vést diskuze. Toto období trvalo přibližně do roku 1929, kdy se Wittgenstein vrátil do Cambridge. Poslední období, kdy probíhaly nejintenzivnější diskuze, se datuje od roku 1929 do roku 1936. De facto konec diskuzí s Wittgensteinem, ale i samotný konec Kroužku poznamenala smrt Schlicka, který byl zastřelen fanatickým studentem.

Nyní lze tvrdit, že Wittgensteinův rozměr se nechá rozdělit vedví. První rozměr představuje Wittgensteinův vliv na logický pozitivismus, především jeho raná filozofie. Druhým rozměrem je fakt, že jeho pozdní filozofie se snáze přiklání k opozici logického pozitivismu. Nesdílí už myšlenky logického pozitivismu a jeho názory jsou už daleko za hranicí „vědeckého pojetí světa“.³³

2.1 Začátky Ludwiga Wittgensteina u Vídeňského kruhu

První zmínky o Traktátu se objevily mezi členy Kroužku už v roce 1922, kdy Hans Hahn vedl o zmíněném díle seminář. Do té doby bylo dílo téměř nepovšimnuté a neznámé. Členové Vídeňského kruhu jím byli přímo okouzleni a v jejich interních seminářích se začalo objevovat častěji. Například Moritz Schlick a Kurt Reidemeister měli o toto dílo takový zájem, že se chtěli s jeho

³³ STERN, David. Wittgenstein, the Vienna Circle, and Physicalism. 1.vyd. In *The Cambridge Companion to Logical Empiricism*, Richardson Alan and Uebel Thomas (eds.), Cambridge : Cambridge University Press, 2007. s. 305. Cambridge companions to philosophy. ISBN 978-0-521-79178-6.

autorem setkat.³⁴ K setkávání nakonec nedošlo až do roku 1926, kdy Wittgenstein pracoval na konstrukci a stavbě domu své sestry. Nakonec se setkal s jedním členem Vídeňského kruhu, s Moritzem Schlickem. Wittgenstein shledal Schlicka jako člověka schopného porozumět jeho dílu, a tak se rozhodl setkat i s ostatními členy Kroužku jako byl Rudolf Carnap, Herbert Feigl a Maria Kasper. Zpočátku diskuzí nechtěl Wittgenstein ulpívat pouze na svém díle. Proto volil nefilozofická témata jako poezii. Tímto stylem se odpoutal od filozofické práce. Nejenom od svého díla, ale i od filozofické práce Vídeňského kruhu. Wittgenstein nechtěl zpočátku zasahovat do programu logického pozitivismu a záměrně si vybíral témata zahrnující poezii a náboženství. Absurdním se může zdát, že logickým pozitivismem úplně pohrdal, protože při diskuzích probíral své dřívější oblíbené autory (např. Heideggera, Schopenhauera).

Rozsáhlejší konverzace přišly až po roce 1929, kdy Wittgenstein dokončil stavbu domu svojí sestry ve Vídni. V důsledku toho se mohl naplno věnovat filozofické práci. Dalším stimulem ke konverzacím byla skutečnost, že Vídeňský kruh se oficiálně přihlásil k logickému pozitivismu svým manifestem *Die Wissenschaftliche Weltauffassung*, který byl zveřejněn v Praze. Členové Kroužku viděli v díle TLP inspiraci pro svou vlastní práci. Pomocí něho mohli třídit filozofii od vědy. Po určité době, kdy se Wittgenstein odvážil nezaměřovat se pouze na poezii, se v dalších diskuzích rýsovala myšlenka, že Wittgenstein pomůže Friedrichovi Waismannovi korigovat a usměrňovat jeho knihu *Logik, Sprache, Philosophie*. Kniha vysvětlovala, rozšiřovala a představovala myšlenky Traktátu a kromě toho se zabývala současnou filozofií Ludwiga Wittgensteina.

V první řadě je nutné říct, že Wittgensteinův vliv od začátku směřoval obzvláště na dva členy Kroužku – Moritze Schlicka a Friedricha Waismanna – k nimž měl nejvřelejší vztah. S ostatními členy Kroužku se sice seznámil a diskutoval s nimi, ale později se s nimi rozešel. Jednoduše se s nimi nechtěl dále vídat. Samotné zveřejnění a přijetí manifestu Vídeňského kruhu v roce 1929 Wittgensteina nepotěšilo. S největší pravděpodobností nesouhlasil s tím, čím se

³⁴ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 13-14. ISBN 0-631-13469-7.

deklaroval Vídeňský kruh, tedy s programem logického pozitivismu a vědeckého pojetí světa, což bylo pro Wittgensteina bytostně cizí. Také nesouhlasil s tím, jakým způsobem v té době Kroužek fungoval. Nevole k Vídeňskému kruhu je patrná v jednom z dopisů Waismannovi: „ *Právě proto, že Schlick není obyčejný člověk, zasluhuje si, aby se zabránilo tomu, že bude sám i s vídeňskou školou, jejímž je exponentem, „v dobrém úmyslu“ zesměšněn vychloubačností. Když říkám „vychloubačnost“, mám tím na mysli jakýkoliv druh samolibého sebepředvádění. „Odmítnutí metafyziky!“ Jako by to bylo něco nového. Čeho vídeňská škola dosahuje, musí ukázat, neříkat... Mistra musí chválit dílo.*“³⁵

Pro kroužek byl charakteristický způsob vedení debat, které byly velmi otevřené a vzniklé myšlenky byly vyjadřovány nedogmaticky. Každý mohl své názory podrobit přezkoumání buď ostatními, nebo si své názory mohl přezkoumat sám. Nebyla zde žádná snaha o konkurenci, spíše úsilí o spolupráci v objasňování a v porozumění.³⁶ Zde je nepopiratelná rozporuplnost, kdy během přijetí prvních diskuzí s Wittgensteinem změnili členové své zvyklosti. Před prvním setkáním, Schlick žádal své spolupracovníky o to, aby nezačali diskuzi, tak jak je v jejich uskupení běžné. Dokonce je žádal o shovívavost, aby nechali Wittgensteina volně mluvit, poněvadž jakákoliv přímá otázka by ho mohla rozhodit. Měli zkrátka nechat jeho myšlenky volně plynout.³⁷

2.2 První známky odporu k Wittgensteinovi

Během doby, kdy se Traktát stal ústřední knihou Vídeňského kruhu, začali v rámci logického pozitivismu vystupovat odpůrci Wittgensteinových úvah. V té době představoval Traktát pro Wittgensteina dozvuky traktátovských úvah a jeho diskuze s vídeňskými intelektuály zároveň znamenaly další přípravu pro

³⁵ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 289. ISBN 80-85906-23-6.

³⁶ SCHILPP, Paul Arthur. *The philosophy of Rudolf Carnap* [online]. 1. vyd. La Salle : Open Court, 1963 [cit. 2015-04-05]. xvi. s. 20. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/1020737/the-philosophy-of-rudolf-carnap#scribd>

³⁷ Tamtéž s. 24.

filozofickou činnost. Členové pozitivistického hnutí měli k osobě Ludwiga Wittgensteina bezesporu obrovský respekt, ale našli se i tací, kteří viděli v jeho filozofii nádech metafyziky. Metafyziky, která byla pro členy vídeňského uskupení synonymem pro úplný nesmysl. Kritický postoj zaujímal například sociolog Otto Neurath, který při prvním čtení Traktátu neustále vykřikoval: „*Metafyzika!*“³⁸ K takovému stanovisku jej mohl vést domnělý náznak mysticismu v Traktátu. George Pitcher cituje Neuratha, který narážkou na 7. větu Traktátu říká: „*Člověk musí být opravdu zticha, ale ne o ničem.*“³⁹ Neurath tedy mohl Traktát chápat jako „snůšku metafyzických nesmyslů“, nikoliv jako přínos pro logický pozitivismus. V pozdější době dokonce Neurath napsal Waismannovi, že Wittgenstein odvedl členy Kroužku (Schlicka, Waismanna a další) od práce na logickém pozitivismu.⁴⁰ To lze částečně považovat za diskutabilní. Je sice pravda, že nejvíce intenzivní byly diskuze Wittgensteina se Schlickem a Waismannem, nicméně, právě kvůli těmto diskuzím Waismann vytvořil z Traktátu verifikační kritérium – smysl věty je metoda její verifikace. Tento způsob verifikace, částečně v Carnapově obměně, využíval Kroužek k oddělení smysluplných vět od těch, co smysl postrádají. Nelze tudíž s určitostí tvrdit, že Wittgenstein odpoutal některé členy od programu logického pozitivismu.

Jak jsme již uvedli, Neurath nesouhlasil a důsledně se ohrazoval proti Wittgensteinovu dílu. Je třeba připomenout, že Traktát představuje dílo, jež může dosahovat několika různých interpretací. Dílo může být začleňováno do oblasti etiky, sémantiky, epistemologie, logiky, mystiky, estetiky apod. Proto se Traktát nedoporučuje přímočaře vysvětlovat pouze z jednoho pohledu – jednotlivá interpretace by mohla vést ne zcela správným směrem.

K dalším odpůrcům Wittgensteina patřil i Rudolf Carnap, který zpočátku shledával myšlenky Traktátu pozoruhodnými. Později však ve svém díle uvedl,

³⁸ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 75. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

³⁹ PITCHER, George. *The philosophy of Wittgenstein*. [1. vyd.]. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1964, s. 165.

⁴⁰ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 75. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

že vliv Ludwiga Wittgensteina byl v rámci Kroužku pouze minimální. Carnap později litoval toho, že jeho uskupení, jehož byl členem, se příliš a zbytečně zaobíralo Wittgensteinovou filozofií. A. C. Grayling cituje přímo Rudolfa Carnapa, který o Wittgensteinovi píše: „*Mylně jsem věřil, že jeho postoj k metafyzice je podobný našemu. Nevěnoval jsem dostatečnou pozornost tvrzením v jeho knize, protože jeho pocity a myšlenky se s mými příliš rozcházel.*“⁴¹

Dále Carnap zmiňuje, že filozofie Vídeňského kruhu nebyla filozofií Wittgensteinovou, přestože čerpali z jeho nauky a naučili se mnohé v diskuzích o jeho knize. Kruh podle něho nebyl Wittgensteinem ovlivněn celkově, nýbrž pouze částečně. Ovlivnění byli pouze jednotliví členové.⁴² Rudolf Carnap byl, stejně jako jeho kolega Schlick, odpůrcem čehokoli metafyzického. Takže při prvních čteních Traktátu se zdálo, že se obsah shoduje s tím, v co věřil Carnap. Tedy v pokoření všeho metafyzického. Později se Carnap vyjádřil, že to bylo mylné přesvědčení. Tvrdí, že v počátcích nevěnoval takovou pozornost „mystické“ povaze knihy, protože Wittgensteinovy pocity a myšlení byly zcela odlišné od jeho. Nakonec ho osobní kontakt s ním utvrdil v názoru, že jeho protikladnost tkví v tom, že Wittgensteinova osobnost byla soužena vnitřním konfliktem, který drásal Wittgensteina hluboce a bolestně.⁴³ Je zde vidno, že tento vnitřní Wittgensteinův konflikt neměl, i když je velmi rozporuplný, vliv na Rudolfa Carnapa. Nadále s ním souhlasil ve věcech ohledně poznání, jazyka a světa. Všechny jeho myšlenky spatřoval jako inspirativní, hodného k dalšímu zkoumání.

Stejně tak může být zřejmé, že došlo k „obraznému“ odštěpení členů na dvě různé skupiny. Tedy na členy Kroužku, kteří viděli v TLP a osobě Ludwiga Wittgensteina svého filozofického mentora a na členy, kteří šli takříkajíc střední cestou a shledávali myšlenky Wittgensteina za inspirující, ale zároveň k nim měli určité výtky a kritické připomínky. Za příznivce, nejbližší osoby, kteří měli

⁴¹ Tamtéž s. 75.

⁴² SCHILPP, Paul Arthur. *The philosophy of Rudolf Carnap* [online]. 1. vyd. La Salle : Open Court, 1963 [cit. 2015-04-05]. xvi. s. 23-24. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/1020737/the-philosophy-of-rudolf-carnap#scribd>

⁴³ Tamtéž s. 26.

k Wittgensteinovi nejbliže, se považují Friedrich Waismann a Moritz Schlick. S nimi byly vedeny nejdůvěrnější rozhovory a s nimi vznikaly nové myšlenky, které formovaly logický pozitivismus. Oponenty se naopak stali lidé jako Rudolf Carnap a Otto Neurath, jež nebyli příliš nakloněni spolupráci s ním. Rudolf Carnap se dokonce od roku 1929 neúčastnil žádných diskuzí s Wittgensteinem. Proto byly debaty na přání Wittgensteina vedeny pouze se Schlickem a Waismannem.

2.3 Inspirace Traktátem

2.3.1 Motiv Wittgensteina k sepsání Traktátu

Traktát se stal pro členy Vídeňského kroužku téměř kultovním dílem. Pro vysvětlení skutečnosti, proč je Wittgensteinovo dílo tak důležité pro členy vídeňského uskupení, je třeba si ukázat, co bylo podnětem k jeho tvorbě. Po nalezení stimulu k tvorbě nalezneme motiv, který vedl členy Kroužku k používání myšlenek Traktátu v jejich práci.

Tractatus logico-philosophicus je dílo, které svým obsahem patří mezi jedny z nejsložitějších interpretačních děl novověké filozofie. Zcela jistě existují jednotlivě zavedené interpretace s klasickým představením myšlenek TLP, které se zdají být jasné, ale zároveň existují interpretace, které mohou tvrdit úplný opak. Záleží právě na tom, z jaké části je Traktát čten. Uvedení a představení základní interpretace Traktátu nebude předmětem této práce. Cílem je zjistit, co inspirovalo Ludwiga Wittgensteina k sepsání Traktátu a čeho tím chtěl dosáhnout. Zároveň se nabízí otázka, co inspirovalo Kroužek k ospravedlnění svých pozitivistických tezí pomocí Traktátu a proč chtěli členové tohoto hnutí za svého mentora právě Wittgensteina.

Pojďme se zaměřit na první otázku. Obecně vzato, motivaci Wittgensteina k sepsání jeho díla lze najít v předmluvě k Traktátu. Traktát podle klasické interpretace může být vysvětlen jako dílo, které se zabývá obrazovou teorií

jazyka, tedy v rozlišení mezi tzv. „říkáním“ a „ukazováním“. Petr Glombíček ve své stati nazvané *Záměr Wittgensteinova Traktátu* uvádí názory na to, jakou intenci měl Wittgenstein k sepsání svého díla. V prvním bodě uvádí, že noví wittgensteiniáni tvrdí, že Wittgenstein nechtěl své dílo vydat jako nový příspěvek do filozofie. Jednotlivé teze v knize uvedené slouží k tomu, abychom dosáhli celkového cíle (tj. cíle znamenající řešení filozofických otázek ve hledání odpovědi na filozofické problémy). Podle Wittgensteina z toho vyplývá nejen to, že starosti, ohledně kladení otázek jsou správné, ale že je téměř nesmysl hledat na tyto otázky odpovědi.⁴⁴ To může být doloženo i citací z předmluvy Traktátu, ve které Wittgenstein říká: „*knih se zabývá filozofickými problémy a ukazuje – jak se domnívám – že kladení těchto problémů spočívá na nepochopení logiky našeho jazyka.*“⁴⁵ Dále Glombíček podotýká, že řešením filozofických problémů poukazujeme na nesrovnalosti v položené formulaci problému.⁴⁶ Nyní k tomu, jaký je přesný smysl Traktátu. Dle Glombíčka existují dva motivy. První, že se vyskytuje snaha o zodpovězení filozofických otázek. Tento motiv je podle Glombíčka špatný. Samotný Traktát se nesnaží filozofické problémy řešit, chce pouze poukázat na zmatek ve formulaci těchto problémů. Dalším motivem, který se zdá být pravděpodobnější, je snaha o eliminaci potřeby klást filozofické otázky. Tedy zbavit se samotné *snahy* hledat odpověď na filozofické problémy. Máme se spíše dotazovat na jejich neporozumění v jazykové logice. V logice, kde je stěžejní formulace otázky. Tedy, že náš jazyk není vhodný k tomu, aby řešil filozofické problémy. Proto Glombíček na základě Wittgensteina dodává, že smysl Traktátu je etický. Nejsme doma ve svém jazyce.⁴⁷

Další pohnutkou k sepsání knihy Wittgensteinem můžeme nalézt v další pasáži předmluvy: „*Knih chce vytyčit myšlení hranice, anebo spíše – nikoli*

⁴⁴ GLOMBÍČEK, Petr. *Organon F* [online]. 2014, roč. 21, č. 3 [cit. 2015-03-04]. s. 365. ISSN 1335-0668. Dostupné z: http://www.library.sk/arl-cav/cs/detail-cav_un_epca-0431105-Zamer-Wittgensteinova-Traktatu-1-Predmluva-a-motto/

⁴⁵ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. 1. vyd. Překlad Jiří Fiala. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993, s. 7. Oikúmené. ISBN 80-852-4130-7.

⁴⁶ GLOMBÍČEK, Petr. *Organon F* [online]. 2014, roč. 21, č. 3 [cit. 2015-03-04]. s. 369-370 ISSN 1335-0668. Dostupné z: http://www.library.sk/arl-cav/cs/detail-cav_un_epca-0431105-Zamer-Wittgensteinova-Traktatu-1-Predmluva-a-motto/

⁴⁷ Tamtéž s. 369-370.

*myšlení, nýbrž výrazu myšlenek: neboť abychom vytyčili myšlení hranici, museli bychom moci myslet obě strany této hranice (museli bychom moci myslet to, co myslet nelze). Tato hranice se může vést tedy jen v jazyku a to, co leží za touto hranicí, je prostě nesmysl.*⁴⁸ Kniha má tedy podle autora vymezit možné hranice myšlení, a to, co leží za hranicemi myšlení, se stává pro Wittgensteina nesmyslem. Glombíček přímo tvrdí: *„To, co leží za hranicemi myšlení, je přece zkrátka nesmysl a nedá se myslet, resp. není to myšlenkou. Samotné vedení hranic, resp. specifikace podmínek smysluplnosti pro výrazy a případné třídění výrazů podle stanovených kritérií ale musí samo také být myšlením.*“⁴⁹ Jasným cílem knihy se stává snaha formulovat jistá kritéria smysluplnosti, která by dokázala spolehlivě identifikovat nesmysly od smysluplných výrazů. Tedy to, co potřeboval Vídeňský kruh k tomu, aby očišťoval filozofii a vědu od metafyzických „nesmyslů“. Potřeboval kritérium a spatřil jej ve Wittgensteinově Traktátu.

2.3.2 Motiv Vídeňského kruhu k užití Traktátu

Nyní po představení toho, jaký záměr měl Ludwig Wittgenstein s Traktátem, se podíváme na to, co přimělo členy Vídeňského kruhu ke studiu jeho knihy a v čem viděli největší oporu. V předchozím oddíle bylo uvedeno, že Wittgenstein měl již stanovené úmysly k sepsání Traktátu a jeho práce měla určitý cíl a záměr. Základní záměr byl v tom, aby mohl eliminovat tendence k filozofování, tedy k potřebě si klást otázky, které jsou z hlediska formulace předurčeny k zániku. Jisté paralely lze najít mezi tím, co inspirovalo Wittgensteina a tím, co zároveň inspirovalo Kroužek.

Jak jinak začít, než citací z manifestu Vídeňského kruhu: *„Dále je záslužné vyjasnění logického původu metafyzických bludných cest, zvláště pracemi Russella a Wittgensteina. V metafyzických teoriích se už i v kladení otázek*

⁴⁸ TLP Předmluva.

⁴⁹ GLOMBÍČEK, Petr. *Organon F* [online]. 2014, roč. 21, č. 3 [cit. 2015-03-04]. s. 371. ISSN 1335-0668. Dostupné z: http://www.library.sk/ar1-cav/cs/detail-cav_un_epca-0431105-Zamer-Wittgensteinova-Traktatu-1-Predmluva-a-motto/

skrývají dvě základní logické chyby: příliš těsná vazba na formu tradičních jazyků a nejasnost logických výkonů myšlení.“⁵⁰ Je zde patrné, že přílišné spoléhání na jazyk může vést k chybám, které přináší hledání odpovědí na metafyzické otázky. Proto se Vídeňský kruh chce distancovat od toho, co přináší věty metafyziky a členové Kroužku tak chtějí najít určující kritérium, s nímž by dokázali ověřit jednotlivé filozofické problémy. Dále si vymezují hranici mezi tím, co smysl má a tím, co smysl postrádá. Stejně jako Wittgenstein, který se snažil poukázat na nesmyslnost řešení metafyzických tvrzení a zároveň se snažil ukázat na jistá kritéria smysluplnosti a tím oddělit smysluplné od nesmyslného. V pozdějším čtení Traktátu členové Vídeňského kruhu vzali část této knihy a vytvořili verifikační kritérium. Tedy přesněji řečeno, že „smyslem konstatování je metoda její verifikace“. Pomocí logické analýzy bychom později mohli zjistit, zda má daný výraz vůbec smysl. Smyslem konstatování se nakonec stává metoda verifikace, která nakonec ukáže, zda dané konstatování je pravdivé či nepravdivé. Zde je patrná spojitost mezi tím, jak Wittgenstein interpretoval svůj Traktát. Výroky jsou pravdivé nebo nepravdivé podle toho, zdali správně zobrazují nebo nezobrazují fakty.⁵¹

Pozitivisté se nakonec shodli, že jasným cílem filozofie je spíše objasňovat výroky empirických věd pomocí analýzy významu, která by nakonec byla součástí vědy. Tento pozitivistický cíl má i svůj vlastní vztah k tomu, co bylo uvedeno v Traktátu. Wittgensteinova filozofie bere výroky jako obrazy faktů, logika je tautologická a veškeré výroky, které nespádají pod matematiku, logiku a přírodovědu se jeví jako nesmyslné.⁵² Toto tvrzení je obecněji řečeno ke konci Traktátu: „*Správnou metodou filosofie by vlastně bylo: říkat jen to, co se říci dá, tedy věty přírodovědy – tedy něco, co s filozofií nemá nic společného – a pak vždy, když někdo jiný chce říci něco metafyzického, ukázat mu, že některým znakům ve svých větách nedal význam.*“⁵³ Tato předposlední věta Traktátu nám

⁵⁰ FIALA, Jiří. *Analytická filosofie: první čítanka*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 1999, s. 23. ISBN 8070826118.

⁵¹ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 19. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

⁵² Tamtéž s. 73.

⁵³ TLP 6.53.

dává informaci o tom, že už dále nelze nic říkat o věcech jako je náboženství nebo etika. Nelze nic říkat o větách, které nespádají do oblasti faktů.

2.4 Jeden pár tezí Traktátu odlišné od doktríny logického pozitivismu

2.4.1 Rozdíl v poznání

Ve chvíli, kdy byl stupeň spolupráce na nejvyšším stupni, se myšlenky Kruhu a Wittgensteina téměř překrývaly. Avšak během čtení Traktátu se začaly objevovat názorové odlišnosti, které se neslučovaly s tím, co tvrdil Wittgenstein a Vídeňský kruh. Ne vše bylo tak, jak si přála jedna či druhá strana. Příkladem mohou být odlišná stanoviska ohledně náboženství a etiky, která byla pro Kroužek i Wittgensteina synonymem nesmyslu. Nesmíme však opomenout jeho vztah k mystičnu, kdy věty hodnot částečně obhajuje. Dále panovaly rozdíly v tom, zda by Wittgenstein mohl obhajovat pozitivistickou tezi jednotu vědy. Nejpodstatnější rozdíl ale panoval v té míře, kdy se členové Kruhu bavili o způsobu poznání, jenž byl pro ně čistě empiristickým pozorováním. Nyní k jednotlivým rozdílům v poznání.

Wittgenstein ve svém velkolepém díle zastával jistou teorii faktického poznání, ta se ale posléze velmi lišila od toho, co tvrdil Vídeňský kruh, který ji přetvořil ryze na empirickou teorii. Tedy v něco, co by Wittgenstein zcela určitě neschvaloval. Tento empiristický názor je spatřen už u pozitivistů v jejich verifikačním kritériu, které bylo odvozeno z Traktátu. Wittgenstein tvrdil, že každý výrok je pravdivostní funkcí elementární věty. Buď je výrok pravdivý, nebo nepravdivý podle toho, jak se hodí k faktům. Na rozdíl od toho se pozitivisté zaměřili na stav věcí, který vzniká z abstrakce faktu, na takový stav věcí, jež je pozorovatelný a jeho existence nebo neexistence je možná pouze z empiristického poznání.⁵⁴ Na rozdíl od toho Wittgenstein tvrdí: „*Celek*

⁵⁴ PITCHER, George. *The philosophy of Wittgenstein*. [1. vyd.]. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1964, s. 166.

*existujících stavů věcí je svět.*⁵⁵ a „*Celek existujících stavů věcí určuje také, které stavy věcí neexistují.*“⁵⁶ Tedy pozitivisté usoudili, že výroky musí mít jisté pozorovatelné podmínky, jejichž existence nebo neexistence může být dokázána verifikací. Tyto podmínky mají svůj smysl, a pokud nemají pozorovatelné předpoklady, tak se jedná o nesmysl. Kritérium smysluplnosti záleží na způsobu její verifikace.⁵⁷ Vzniká tudíž něco, co se liší od Wittgensteinovy doktríny, která je v Traktátu odlišná. Představuje tedy něco, s čím později nesouhlasí, co je mu bytostně cizí a na čem nechce bezhlavě stavět empirické soudy. Na podrobnější popis verifikace a její varianty se zaměříme v další části práce, která ponese název *Klíčová diskuze s kroužkem o verifikacionismu*.

2.4.2 Wittgensteinův respekt k náboženství

Jak už bylo zmíněno několikrát, Vídeňský kruh se stavěl proti všemu, co znělo alespoň trochu metafyzicky, ať už byly soudy ohledně etiky, hodnot nebo ohledně náboženství. Zpočátku se může zdát, že s tímto by souhlasil i Wittgenstein, ale je tomu opravdu tak? Opravdu Wittgenstein chtěl, aby veškerá metafyzika byla prohlášena za nesmysl a zároveň s tím by bylo náboženství „smeteno ze stolu“?

Ludwig Wittgenstein byl od dětství silně ovlivňován duchem křesťanství, které bylo všudypřítomné v jeho rodině. Později jeho pohled na náboženství trochu potemněl. Příčiny této změny mohou být spatřovány ve studiu Schopenhauerova díla. Zejména dílem *Svět jako vůle a představa* se mladý Wittgenstein hodně inspiroval. V tomto díle je řešeno, jak se člověk má vyrovnat se ztrátou samotné víry a čím by jí mohl nahradit. Inteligentní člověk by neměl

⁵⁵ TLP 2.04.

⁵⁶ TLP 2.05.

⁵⁷ PITCHER, George. *The philosophy of Wittgenstein*. [1. vyd.]. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1964, s. 166-167.

věřit v pravdivost náboženských dogmat. Proto se Wittgenstein posléze zříká své náboženské víry (nemohl dále věřit v to, v co pravý křesťan má).⁵⁸

Návrat k víře přišel mnohem později. Lze říci, že až v období první světové války, kdy se Wittgensteinovi dostal do rukou Tolstého *Krátký výklad evangelia* (tehdy změnil názor a postoj k víře). Tolstého kniha se pro něho navíc stala jakýmsi kultovním talismanem – přestal díky němu přemýšlet o sebevraždě. Dnes si v jeho další filozofické práci můžeme povšimnout, že dokázal spojit osobitou logickou teorii s náboženským mysticismem.⁵⁹

Dalším možností, kdy Wittgenstein přicházel „na rozcestí“ ohledně víry, byla četba Nietzscheho, ve kterém viděl dalšího inspirujícího autora. S Nietzsche souhlasil téměř ve všech jeho bodech. Nietzsche kritizuje náboženství jako dekadentní a zkažené, které je nepřátelské vůči realitě a má svůj původ ve slabosti a zbabělosti. Tato kritika vůči křesťanství se Wittgensteina velmi dotkla, ačkoliv s Nietzsche v některých bodech souhlasil.⁶⁰ Ani toto inspirativní „zabloumání“ ho nedonutilo se vzdát jeho víry.

Během jedné diskuze s Vídeňským kruhem, kdy se stalo tématem náboženství, se ukázalo, jak Wittgenstein a Schlick chápali náboženství. Překvapivě oba se shodli na tom, že náboženství nemá ve své podstatě teoretický obsah. V zásadě vzato, spolu souhlasili, ale později Wittgenstein změnil názor a vyvrátil Schlickův výrok, že náboženství patří do raných let samotného lidstva a také, že náboženství nemá smysl v kulturním vývoji.⁶¹

„Počítá Traktát s něčím jako je náboženství?“ Může se to zdát zdánlivě protichůdné vůči tomu, co je uvedeno v Traktátu, poněvadž toto dílo se zabývá zejména obrazovou teorií jazyka. Nezabývá se věcmi, které se týkají hodnot. Wittgenstein je alespoň ve svém díle neříká na rovinu, ale v podstatě jsou v jeho díle skryty. Proto i v závěru Traktátu říká větu: „*Existuje ovšem nevyslovitelné.*

⁵⁸ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 34. ISBN 80-85906-23-6.

⁵⁹ Tamtéž. s. 129.

⁶⁰ Tamtéž s. 134-135.

⁶¹ SCHILPP, Paul Arthur. *The philosophy of Rudolf Carnap* [online]. 1. vyd. La Salle : Open Court, 1963 [cit. 2015-04-05]. xvi. s. 25. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/1020737/the-philosophy-of-rudolf-carnap#scribd>

*To se ukazuje je to mystično.*⁶² Poslední čtyři strany Traktátu jsou stranami, které se zabývají právě tímto mystičnem. Proto se tyto strany Traktátu jeví členům Vídeňského kruhu jako problematické. Není ani divu, že Otto Neurath měl k těmto řádkům své výtky a označoval je za metafyzický nesmysl.

K zodpovězení předešlé otázky je třeba se odvolat na již řečenou větu z Traktátu: *„Existují ovšem nevyslovitelné. To se ukazuje je to mystično.*“⁶³ Wittgenstein měl nakonec pocit, že logika a mystika stojí na společném základu. Existuje nevyslovitelné, které je ale spřádáno kategoricky jinou pravdou, která sebe sama manifestuje, ukazuje. Tedy, tato odlišná pravda spadá na druhou stranu demarkační linie principu verifikace.⁶⁴ Nespadá pod empirické zkoumání.

Dalším důkazem tohoto tvrzení může být další věta z Traktátu:

„Smysl světa musí spočívat vně něj. Ve světě je všechno tak, jak je, a vše se děje tak, jak se děje; v něm žádná hodnota není – a kdyby byla, pak by neměla žádnou hodnotu.

Je-li nějaká hodnota, která má hodnotu, pak se musí nacházet vně všeho dění a faktického bytí. Neboť všechno dění a faktické bytí je nahodilé.

Co je činí nenáhodným, se nemůže nacházet ve světě; neboť jinak by to bylo náhodné.

*Musí se to nacházet vně světa.*⁶⁵

Všechny pozemské události jsou podmíněny náhodně, ale záležitosti hodnot jsou nad věcmi, které jsou akcidentální, hodnoty tudíž musí být mimo empirické věty. Tímto chtěl Wittgenstein ochránit otázky hodnot před vědecky smýšlejícími lidmi (posléze logickými pozitivisty).⁶⁶ Jinými slovy, Wittgenstein si nechal takzvaná „zadní vrátka“ pro to, aby mohly věty etiky a náboženství mít svojí

⁶² TLP 6.522.

⁶³ TLP 6.522.

⁶⁴ GREENSTREET, Stuart. Wittgenstein, Tolstoy and the Folly of Logical Positivism. In *Philosophy now* [online]. 2014 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: https://philosophynow.org/issues/103/WittgensteinTolstoy_and_the_Folly_of_Logical_Positivism

⁶⁵ TLP 6.41.

⁶⁶ GREENSTREET, Stuart. Wittgenstein, Tolstoy and the Folly of Logical Positivism. In *Philosophy now* [online]. 2014 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: https://philosophynow.org/issues/103/WittgensteinTolstoy_and_the_Folly_of_Logical_Positivism

podstatu, poněvadž věty nemohou vyjadřovat nic vyššího. Nechtěl je svým způsobem úplně diskreditovat. Následně se postavil i proti logickému pozitivismu Vídeňského kruhu. Touto poslední traktátovskou motivací chtěl vyjádřit vůči náboženství svůj nejhlubší respekt.

2.5 Diskuze s Kruhem o problematice logické analýzy a logické formě

Spolupráce Kroužku a Wittgensteina započala docela nevědomě ve chvíli, když Wittgenstein zahájil analýzu kvantifikovaných výroků a následně začal narážet na Russellův způsob logické analýzy. V závěru přišel na to, že nedostatečně definoval předměty, tedy z čeho je poskládána věta, její jména. Proto se ptá po samotném smyslu elementárních vět. Drobně je překlasifikuje, ale stále neopouští jejich traktátovský rozměr. Cílem logické analýzy se pro něho stává reduktivní analýza a její správně utvořený symbolismus, aby mohl dále ukazovat prázdnotu různých sdělení. Tuto problematiku rovněž prohlubuje jeho způsob nazírání na barvy, které mohou být vnímány čistě zkušenostně, nebo méně často jako kvantitativně vymezený prostor a čas.

Tato rozprava započala 22. prosince ve Schlickově domě, kde se Wittgenstein zabývá výrazem „vše“. Poté sděluje: „*Všichni muži v této místnosti nosí kalhoty. Jak to mohu vědět? Ta věta znamená, že profesor Schlick nosí kalhoty, Waismann nosí kalhoty, Wittgenstein nosí kalhoty a nikdo další tu není. Každý další výčet musí končit slovy „a nikdo další“. Co to znamená? Pak je tady další koncepce, která zase říká, že: „Pan Carnap není v místnost, Pan..., atd.“ A jedna další propozice by mohla očekávat, totiž „tihle všichni“. Daná propozice neexistuje*“⁶⁷ Jde o to, že nelze vytvářet analýzu tím stylem, že budeme „nikdo další“ doplňovat o ty členy, kteří chybí. Ani tím, když tuto analýzu doplníme o dovětek „tihle všichni“. Analýza by nás mylně sváděla k tomu, abychom neustále vytvářeli novou analýzu onoho „nikdo další“.

⁶⁷ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 38. ISBN 0-631-13469-7.

Wittgenstein proto následně tvrdí, že jde o zjevnou chybu v Russellově logické analýze. Proto Ondřej Beran ve své publikaci „*Střední“ Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*“ uvádí na pravou míru, že výrok typu „V místnosti nikdo není“ lze podle Russella rozebrat na prvky jako „V místnosti není A, a v místnosti není B, a...“, nelze analyzovat pomocí nekonečné disjunkce.⁶⁸ Wittgenstein přidává příklad a na základě barev říká, že větu typu „Vidím dvě věci stejné barvy.“ nelze analyzovat tak, že bychom říkali „obě věci jsou zelené, nebo obě jsou modré“. Stačí pouze říci, že „Vidíme věc barvy x a jinou věc barvy x .“⁶⁹ Stačí říci, že věci mají barvu x .

Ondřej Beran říká, že: „*V tom není na místě spatřovat existenční tvrzení běžného druhu, analyzované jako výrok uzavřený existenčním kvantifikátorem: $\exists x \varphi x$.*“⁷⁰ Wittgenstein vůči této analýze tvrdí, že by takové kvantifikované výroky připouštěly dvojí negaci. Jednu vnitřní a druhou vnější v tom smyslu, že by se operátor negace nechal vložit na dvou místech. Před kvantifikátorem a před výrokem samotným. Negace by tudíž vypadala takto: $\neg \exists x \neg \varphi x = \forall x \varphi x$. To by nakonec představovalo tvrzení „obě mají všechny barvy stejné“. Zdá se, že se nejedná o negaci prvního výroku. Podle Berana první analýza postrádá smysl pomocí existenčního kvantifikátoru.⁷¹

Wittgenstein následně navrhuje mnohem lepší a sofistikovanější metodu. Podle ní stačí pro analýzu místo $\exists x \varphi x$ pouhé φx . Rozdíl sestává v tom, že: $\exists x \varphi x$ povoluje dvojí negaci, zatímco φx ji nepotřebuje.⁷² V tomto bodě se zjevují určité odlišnosti mezi Wittgensteinem a Russellem. Russell viděl v neurčitém x proměnnou, ve kterém se skrývá mnoho různých předmětů. Pokud budeme chtít dokázat x , tak musíme provést analýzu výroku disjunkcí. Wittgenstein chápal problematiku jinak. Podle něho je φx samo o sobě srozumitelné, bez nutnosti

⁶⁸ BERAN, Ondřej. *„Střední“ Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 69. ISBN 978-807-4650-666.

⁶⁹ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 39. ISBN 0-631-13469-7.

⁷⁰ BERAN, Ondřej. *„Střední“ Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 69. ISBN 978-807-4650-666.

⁷¹ Tamtéž s. 69.

⁷² WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 40. ISBN 0-631-13469-7.

vytváření analýzy. Neúplnost výroku není na úkor srozumitelnosti, neboť srozumitelnost poukazuje na to, jaká metoda může učinit předložený popis úplným. Úplným popisem je míněna elementární věta, jež byla později, podle Berana v „*Několika poznámkách*“ upravena metodou analýzy jako věta, ve které jsou souřadnice kvantitativně zpracovány. Tudiž jednotlivé věty, ačkoliv mohou být neúplné, mohou odkazovat k jedné elementární větě.⁷³ Elementární větu později během diskuzí Wittgenstein částečně specifikuje a opakuje svá traktátovská vymezení, že elementární věta se obejde bez logických operátorů. Je nezávislá na jiných.⁷⁴ Později během diskuzí svá tvrzení ohledně elementárních vět drobně překlasifikuje a „téměř“ se jejich traktátovského vymezení vzdá.

V tuto chvíli podle Wittgensteina vyvěrá další problém, protože není přesně vymezeno (tj. nejsou vytyčeny hranice), co jsou předměty, tedy z čeho je poskládána věta, její jména. Z toho důvodu se vrací a zavrhuje předměty, které mohou být nalezeny u Fregy a Russella. Předměty, které užívali tito dva filozofové, se v rámci jazyka odkazují na substantiva, která ztělesňují hmotná tělesa. Předměty jsou tudíž spjaty se subjekt-predikátovou formou a tam, kde subjekt-predikátová forma není, nelze mluvit o předmětech. Wittgenstein chápe předměty jinak. Lze je popisovat s využitím kvantifikovaných údajů. Wittgenstein tvrdí: „*Tuto místnost mohu popsát zcela jiným způsobem, například pokud popíšu povrch této místnosti analyticky pomocí rovnice a také za pomoci udání poměru barev na jejím povrchu. Při této formě popisu nebude řeč o jednotlivých „předmětech“, o židlích, knihách, stolech, a ani o jejich vzájemném postavení. Žádná relace tady neexistuje, nic z toho tady není.*“⁷⁵ Za předměty tedy považuje kvantifikovatelné údaje.

⁷³ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 70. ISBN 978-807-4650-666.

⁷⁴ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 74. ISBN 0-631-13469-7.

⁷⁵ „*Now I can describe this room in an entirely different way, e. g. by describing the surface of the room analytically by means of an equation and stating the distribution of colours on this surface. In the case of this form of description, single 'objects', chairs, books, tables, and their spatial positions are not mentioned any more. Here we have no relation, all that does not exist.*“ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 41-42. ISBN 0-631-13469-7.

Nyní se vracíme k elementárním větám. Wittgenstein říká, že existuje určitá zásada, která řídí elementární věty. Taková, kdy nelze předvídat podobu elementárních vět. Zdá se, že logická struktura elementárních vět se nepodobá logické struktuře vět.⁷⁶ Elementární věty během diskuzí s Kroužkem dostávají částečně nový rozměr. Wittgenstein jejich traktátovský rozměr přímo neopouští, ale v jeho hlavě se již utváří nová myšlenka, že věty jsou k sobě vázány logickou závislostí.⁷⁷

Útvary běžného jazyka se podle Wittgensteina zdánlivě nepodobají logické struktuře jazyka.⁷⁸ Nyní si můžeme položit otázku, proč tomu tak je? Wittgenstein vysvětluje, že v našem jazyce, který je svým způsobem nedokonalý, se nacházejí „naprázdno otáčející se kola“. Tyto „naprázdno otáčející se kola“ jsou příčinou zdánlivých a nesmyslných vět filozofie, proto je nasnadě, abychom porozuměli syntaxi našeho jazyka a takové nesmyslné věty odhalili. Například věty typu: „*Pokud se otočím, kamna za mnou zmizela. (Věci neexistují během přestávek našeho vnímání.)*“⁷⁹ Wittgenstein ale úplně nezahazuje náš každodenní jazyk, není ho nutno ani vylepšit, pouze se zaměřit na problémy, které z něho vyvěrají, porozumět jim a snažit se jim vyhnout.

Dle Berana Wittgenstein požaduje, abychom poukázali na nesmyslnost a „prázdnost“ některých vět. K tomu je potřeba zjednodušit naše výpovědi pomocí reduktivní analýzy na elementární věty. Nikoliv způsobem, že si vytvoříme lepší jazyk, nýbrž tak, že se vyhneme všem omylům, které nám může klást náš běžný jazyk. Zejména je třeba se vyhnout mnohoznačnosti a nejasnosti jazyka. K tomuto cíli si můžeme dopomoci zvolením správného symbolismu, který by ochránil před zdánlivými nesmysly.⁸⁰ Špatně zvolený symbolismus je něco, čemu se chce Wittgenstein přímo vyhnout. Z nesprávného symbolismu pramení problémy logické analýzy. Proto Wittgenstein ve svých rozhovorech o povaze

⁷⁶ Tamtéž. s. 42.

⁷⁷ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 74. ISBN 978-807-4650-666.

⁷⁸ Tamtéž s. 71.

⁷⁹ „*If I turn away, the stove is gone. (Things do not exist during the intervals between perceptions.)*“ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 48. ISBN 0-631-13469-7.

⁸⁰ Tamtéž s. 72.

symbolismu s Waismannem opakuje traktátovská vymezení: „*Znaky, které jsou zbytečné, nemají žádný význam. Nepotřebné znaky nic neoznačují.*“⁸¹ Podle Ondřeje Berana se právě toto stává smyslem logické analýzy: „*uchopit, specifikovat a vymežit logické domény, uvnitř nichž je třeba si všimnout vztahů vzájemné závislosti vět; ukázat, v čem jsou nezávislé navzájem nebo naopak v čem jsou propojené; kolik jich je atd.*“⁸²

Wittgenstein v jedné diskuzi z 30. prosince opakuje tvrzení z Traktátu: „*Obraz je takto spjat se skutečností; sahá až k ní. Je přiložen ke skutečnosti, jako měřítko. Jen krajní body rysek stupnice se dotýkají měřeného předmětu*“⁸³ Wittgenstein toto traktátovské vymezení nepatrně modifikuje a říká, že *system* vět je přiložen ke skutečnosti jako pravítko.⁸⁴ Míjí tím, že elementární věta, která představovala obraz, nyní sestává ze *systemu vět*. Celý systém vět je přiložen ke skutečnosti jako pravítko. Stejně jako krajní rysky tohoto pomyslného pravítka, tak i jeho ostatní body spadají do předmětu a jsou jeho částmi. Tedy i to, co předmět nemá.⁸⁵ Ondřej Beran podotýká, že ne všechny dvě věty jsou na sobě závislé, ale jsou k sobě svázány systémem vět. Tvrdí, že jde o: „*podstatný rozdíl mezi různými predikáty, které na sobě mohou, i když také nemusejí být nezávislé, a různými hodnotami téhož formálního určení předmětu.*“⁸⁶ Nakonec Wittgenstein přirovnává logickou analýzu k celému systému pravítek. Prohlašuje: „*Místo popisu barev prostřednictvím vět, tak to mohu udělat pomocí systému pravítek. Vezmu takové množství pravítek, která se vyskytují v mém popisu, a budu pravítka seřizovat. Úplný popis této plochy bude udán skupinou seřazených pravítek.*“⁸⁷

⁸¹ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 90. ISBN 0-631-13469-7.

⁸² BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 74. ISBN 978-807-4650-666.

⁸³ TLP 2.1511-2.15121.

⁸⁴ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 63-64. ISBN 0-631-13469-7.

⁸⁵ Tamtéž. s. 64.

⁸⁶ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 76. ISBN 978-807-4650-666.

⁸⁷ „*Instead of describing colours by means of propositions I could also do it by means of a system of yardsticks, by taking as many yardsticks as there are co-ordinates occurring in my description and*

2.6 Fyzikalismus Kruhu a Ludwiga Wittgensteina

Ludwig Wittgenstein s fyzikalismem ve svém díle TLP vědomě nepracoval, alespoň do té doby, než si přečetl dílo od svého kolegy Rudolfa Carnapa – *Die physikalische Sprache als Universal Sprache der Wissenschaften*. Po přečtení Carnapovy práce si Wittgenstein uvědomil, že myšlenky, které vydává Carnap za svoje, jsou jeho vlastním dílem. Navíc byl velmi znepokojený, že bude v případě další publikace Carnapových myšlenek nařknut z plagiátorství.⁸⁸ Zaměříme se na tuto rozepří a pokusíme se najít jisté společné prvky fyzikalismu u Carnapa a Wittgensteina. Také se zaměříme na to, v čem se autoři odlišovali a zdali byla Wittgensteinova námitka proti Carnapovi opodstatněná.

Carnapův text byl zveřejněn roku 1932. Zabývá se zaváděním a obranou myšlenky fyzikalismu. Velikost textu spočívá ve stanovení oficiálních jazyků vědy. Všechny významné jazyky mají být překladatelné pouze do fyzikalistického slovníku.⁸⁹ Do slovníku, který je tvořen kvantifikovatelnými a měřitelnými termíny, jenž úzce souvisí s vědou. Termín fyzikalismus, ačkoliv ho užívá Carnap, byl v roce 1931 poprvé použit Neurathem. V jeho užití měl tento termín sociologický a empirický význam. Neurath obhajoval vědecký materialismus beze zbytku metafyziky. Tedy prostřednictvím teze, že ve světě existují pouze materiální předměty, které může studovat a popisovat pouze věda pomocí svých přesných nástrojů. Ve světě existují pouze takové fyzikální předměty, které může studovat věda.⁹⁰

Carnapův text se Wittgensteina velmi dotkl. Měl pocit, že byl o své myšlenky okraden. Bohužel nspecifikoval, v čem se jeho názory slučovaly s Carnapovými.⁹¹ Pravděpodobně se jednalo o myšlenky, které byly prezentované již v Traktátu. Proto se může zdát paradoxní, že člověk, který ve

adjusting these yardsticks.“ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 76. ISBN 0-631-13469-7.

⁸⁸ STERN, David. Wittgenstein, the Vienna Circle, and Physicalism. 1.vyd. In *The Cambridge Companion to Logical Empiricism*, Richardson Alan and Uebel Thomas (eds.), Cambridge : Cambridge University Press, 2007. s. 320. Cambridge companions to philosophy. ISBN 978-0-521-79178-6.

⁸⁹ Tamtéž s. 318.

⁹⁰ Tamtéž s. 318-319.

⁹¹ Tamtéž s. 322.

své předmluvě k Traktátu píše „*Je mi lhostejné, zda to, co jsem myslel, už přede mnou myslel někdo jiný.*“⁹² byl znepokojený Carnapovým přístupem. Avšak i když byl znepokojený, hrozila mu možnost, že bude označen za plagiátora. Wittgenstein nesouhlasil s tím, že Carnap převzal jeho myšlenky a rovněž nesouhlasil s tím, jak je ve svém díle prezentoval. Proto v jednom z dopisů Schlickovi o fyzikalismu píše: „*Není pravda, že jsem se nevypořádal s otázkou ohledně fyzikalismu (i když ne pod tímto „hrozným“ jménem)*...“⁹³

Rudolf Carnap v rámci fyzikalismu nejprve rozlišil materiální a formální způsob řeči. V materiálním způsobu řeči se mluví zejména o předmětech a faktech, poté také o významu a obsahu slov. Naproti tomu formální způsob řeči se zabývá syntaktickou stránkou jazyka.⁹⁴ Podle Ondřeje Berana Carnap dále rozlišuje mezi dvěma druhy jazyka. Mezi jazykem protokolárním a jazykem fyzikalistickým. První typ jazyka se zabývá větami, které mají svůj základ v empirické zkušenosti. Vzniklé věty z tohoto jazyka není nutné dále dokazovat, a tak mohou sloužit jako základ pro věty vědy.⁹⁵ Fyzikalistický jazyk je částečně odvozen z vět protokolárních, věty protokolární mají své opodstatnění ve vědě. Takže pomocí fyzikalistického jazyka dokážeme přisoudit nějakým smyslovým informacím, které jsou prostorově a časově určeny, určitou hodnotu (např. 10 °C). Existují však pravidla pro překlad vět do kvantitativních termínů. Pokud překlad není možný, termín nepatří jazyku vědy.⁹⁶ Věty fyzikalistického jazyka mohou splňovat funkci univerzálního jazyka vědy, protože ve fyzikalistickém jazyce je vše vyčíslitelné a ověřitelné. Mezi fyzikalistickým a protokolárním jazykem lze navíc provádět zpětný překlad. Na rozdíl od

⁹² TLP Předmluva.

⁹³ „*It is not true that I have not dealt with the question of 'physicalism' (albeit not under this – dreadful – name)*...“ STERN, David. Wittgenstein, the Vienna Circle, and Physicalism. 1. vyd. In *The Cambridge Companion to Logical Empiricism*, Richardson Alan and Uebel Thomas (eds.), Cambridge : Cambridge University Press, 2007. s. 327. Cambridge companions to philosophy. ISBN 978-0-521-79178-6.

⁹⁴ Tamtéž s. 319.

⁹⁵ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 78. ISBN 978-807-4650-666.

⁹⁶ Tamtéž s. 78-79.

metafyzických vět lze věty protokolární a fyzikalistické analyzovat až na rovinu empiristických daností.⁹⁷

Právě teď si můžeme položit otázku „V jakém množství, či zdali vůbec je obsažen fyzikalismus ve Wittgensteinově Traktátu?“ Zdá se, že se jedná o správnou otázku, ale není tomu tak. Wittgensteinův Traktát je těžce interpretační dílo, ve kterém nelze přesně určit, kde se fyzikalismus vyskytuje. Proto Ondřej Beran s pomocí Cory Diamondové tvrdí, že fyzikalismus lze vyčíst na dvou místech v Traktátu. Prvním místem v Traktátu je solipsistické hledisko, kdy Wittgenstein tvrdí: „svět je můj svět“ a „Jsem svým světem.“⁹⁸ Tyto východiska o světě nám dávají informaci o tom, že my jakožto lidé jsme ohraničení tím, co můžeme říci o faktech, které jsou vyjádřením našeho myšlení a jazyka. Toto hledisko se nakonec zdá být neudržitelné, protože by spadlo pod úroveň mentalismu opírajícího se o obsahy vědomí.⁹⁹ Druhé místo, kde se v Traktátu objevuje fyzikalismus, můžeme nalézt zde: „Definice jsou pravidla překlada z jednoho jazyka do jiného. Každý správný znakový jazyk se musí dát přeložit do každého jiného podle takových pravidel: To je to, co mají všechny společné.“¹⁰⁰ Jak jsme již zmínili, Carnap uvažoval o tom, že musí existovat taková pravidla, aby věty jazyka protokolárního a fyzikalistického mohly být mezi sebou překladatelné. Pokud to nelze (v rámci pravidel), tak nemůžeme mluvit o plnohodnotném výrazu pro vědu. Tudiž, co nelze přeložit, je nesmyslné – metafyzické.¹⁰¹ Proto se zdá, že výše citovaná věta z Traktátu je podobná tomu, co říká Carnap.

Později se úvahy stáčí jiným směrem, kdy Wittgenstein v diskuzi se Schlickem tvrdí, že dříve věřil, že máme dva typy jazyků. Jeden typ jazyka, který se zabývá fenomény a druhý typ jazyka, který je naším každodenním jazykem, se kterým se běžně dorozumíváme. Každodenní jazyk je správným, pokud ho

⁹⁷ Tamtéž s. 79.

⁹⁸ TLP 5.62, 5.63.

⁹⁹ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 79-80. ISBN 978-807-4650-666.

¹⁰⁰ TLP 3.343.

¹⁰¹ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 80. ISBN 978-807-4650-666.

zbavíme nejasností, které obsahuje.¹⁰² Dichotomie jazyka nemá podle Wittgensteina smysl, lze si vystačit s jazykem, se kterým běžně mluvíme. Tedy s naším každodenním jazykem. Nemá proto smysl nadále vydržovat takové jazyky, které má Carnap. Jazyk protokolární a fyzikalistický. Ondřej Beran proto uvádí, že Wittgenstein svým způsobem nesouhlasil s tím, co tvrdil Carnap. Jeho analýza fyzikalismu není správná, tudíž se nejedná o stejný typ fyzikalismu, který je v Traktátu. Záleží zejména na uchopení interpretace fyzikalismu v Traktátu, poněvadž dvě výše citované věty z Traktátu (podle Cory Diamandové), které konstituují fyzikalismus, jsou dost neurčité.¹⁰³

Zhodnotit problém fyzikalismu Carnapa a Wittgensteina je velmi obtížné. Může se zdát, že mezi nimi existuje určitá spojitost. Zároveň se ukazuje nemístná reakce Wittgensteina, když Carnapa osočil za zneužití jeho myšlenek. Carnap chtěl pouze vymezit předmět popisu vědy a způsob, jak předmět vědy popsat. Konkrétně se jedná o předměty, které jsou situovány v čase, prostoru a jsou kvantitativně určeny.¹⁰⁴ Carnapovy úvahy o fyzikalismu mohou být spatřovány už dříve během diskuzí, které probíhaly v prosinci roku 1929. Student a člen Vídeňského kruhu Heindrich Neider, společně s Neurathem a Carnapem, zjistil, že dvojí přístup jazyka v Carnapově *Aufbau*, je neudržitelný. Carnap dává stejnou váhu oběma jazykům, tedy jazyku fenomenologickému a fyzikalistickému. Později lze kvůli solipsistickému hledisku formulovat základní výroky pouze fyzikalistickým jazykem.¹⁰⁵ Zdá se, že Carnap svá stanoviska o fyzikalismu formuloval dříve, než s nimi naplno začal pracovat Wittgenstein. Carnapův fyzikalismus je tedy zcela něco jiného, než fyzikalismus Wittgensteinův.

¹⁰² WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 81-82. ISBN 0-631-13469-7.

¹⁰³ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 80. ISBN 978-807-4650-666.

¹⁰⁴ Tamtéž s. 82.

¹⁰⁵ STERN, David. Wittgenstein, the Vienna Circle, and Physicalism. 1.vyd. In *The Cambridge Companion to Logical Empiricism*, Richardson Alan and Uebel Thomas (eds.), Cambridge : Cambridge University Press, 2007. s. 330-331. Cambridge companions to philosophy. ISBN 978-0-521-79178-6.

2.7 Klíčová diskuze s Kroužkem o verifikacionismu

Jak jsme si řekli na začátku, důležitým inspiračním zdrojem pro Vídeňský kruh byl Traktát. Přímou v Traktátu nejsou uvedeny teze, které by přímočaře odkazovaly a definovaly verifikacionismus. Až s přičiněním Vídeňského kruhu nabyl Traktát myšlenky verifikacionismu. Zpočátku členové Vídeňského kruhu nebyli nadšeni z metafyzického zaujetí Wittgensteina, ale ztotožnili se s tím, co bylo napsáno v Traktátu. Zejména členy vídeňského uskupení zaujala myšlenka typu, že pokud se bavíme o nějakém významu věty, tak nejlepší bude, pokud si dokážeme představit takovou situaci, kdy je daná věta platná. Tedy mít nějaké kritérium k určení pravdivosti nebo nepravdivosti.¹⁰⁶ Později byla tato myšlenka známá pod stručnější formulací – „smysl věty je způsob její verifikace“ Wittgenstein v jedné diskuzi s Waismannem to říká přímo takto:

„Jestliže například řeknu: „Tam nahoře na skříni je kniha“, jak verifikuji tuto větu? Je přiměřené, když se na ní podívám, pohlédnu na ní ze všech stran, nebo když si ji vezmu do ruky, dotknu se jí, otevřu jí, prolistuji a tak dál? Existují zde dvě koncepce. První říká, ačkoliv s ní provedu cokoli, tak nemohu větu nikdy verifikovat. Věta si vždy nechá otevřená zádňi vrátka. Cokoli uděláme, nikdy nebudeme mít jistotu, zdali jsme se nezmýlili.

Další koncepce, kterou bych chtěl zaujmout, říká: „Ne, pokud nemůžu smysl věty nikdy plně verifikovat, pak jsem tedy větou nemohl nic mínit. Pak věta naprosto vůbec nic neznamena.“

K tomu abych vymezil smysl věty, tak bych měl vědět zcela určitou metodu, kdy se má s touto větou počítat jako s verifikovanou.“¹⁰⁷

Zde uvádí Wittgenstein svůj názor na verifikaci. Může se zdát, že se jedná o bezprostřední dogmatickou definici, ve které není chyba, ale později se ukázalo,

¹⁰⁶ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 292. ISBN 80-85906-23-6.

¹⁰⁷ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 47. ISBN 0-631-13469-7.

že jeho návrh může obsahovat jistá úskalí. Proto se nejdříve podíváme na její základy v Traktátu.

2.7.1 Původ verifikacionismu v Traktátu

Formulaci verifikacionismu přímo v Traktátu nenajdeme, nicméně, zejména její základ se týká obrazové teorie jazyka (především pojetí obrazu). Věty jazyka jsou logickým obrazem skutečnosti. Vztah zobrazování je spjat s obrazem a obraz vzniká při přiřazení jmen tvořících větu, resp. mezi přiřazením prvků obrazu a věci. Obraz je přiložen ke skutečnosti jako měřítko. Toto zobrazení se chová jako „tykadla“ nebo „čidla“ prvků obrazu, která se dotýkají skutečnosti.¹⁰⁸ Ze samotného obrazu se nedá rozpoznat pravdivost nebo nepravdivost. To, co obraz představuje, je jeho smysl. Pravdivost je nezávislá na smyslu obrazu.¹⁰⁹ Abychom tedy poznali pravdivost nebo nepravdivost obrazu, musíme ho porovnat se skutečností.¹¹⁰

K objasnění dalších traktátovských úvah potřebujeme vysvětlit pojetí věty jako obrazu. Wittgenstein tvrdí: „*Věta ukazuje svůj smysl. Věta ukazuje, jak se věci mají, je-li pravdivá. A říká, že se věci takto mají.*“¹¹¹ Tedy větě rozumíme, ačkoliv neznáme její smysl. Podle Ondřeje Berana nelze přesně říci smysl věty. Pokud se pokusíme vysvětlit, co daná věta znamená, ukázat její smysl, tak ukazujeme pouze to, co lze ukázat. To se stává nesmyslem. Smysl věty nám nedovoluje říci něco dalšího, nepřipouští žádnou další evidenci.¹¹² Abychom porozuměli smyslu věty, musíme znát její části. Znat fakta, je-li věta pravdivá.¹¹³ Pokud chceme znát pravdivost nebo nepravdivost určité věty, musíme znát okolnosti, za jakých bychom ji považovali za pravdivou. Potom bychom mohli

¹⁰⁸ TLP 2.1512-2.1515.

¹⁰⁹ TLP 2.21-2.22.

¹¹⁰ TLP 2.221-2.223.

¹¹¹ TLP 4.022.

¹¹² BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 84-85. ISBN 978-807-4650-666.

¹¹³ TLP 4.024.

určit její smysl.¹¹⁴ Abychom tedy poznali pravdivost nějakého výroku q , musíme znát takové podmínky, za kterých je q pravdivé. Wittgenstein to vysvětluje takto: „*Ilustrace k objasnění pojmu pravdivosti: černá skvrna na bílém papíru: formu skvrny lze popsat tak, že pro každý bod plochy uvedeme, zda je bílý nebo černý.*“¹¹⁵ Smyslem věty se tedy stávají situace, které lze pokládat za její pravdivostní podmínky. Lze ověřovat pouze pravdivé věty, které mají smysl, a tudíž mají pravdivostní podmínky. Tautologie smysl postrádá a je pravdivá sama o sobě.¹¹⁶

Vytyčili jsme si verifikacionismus v Traktátu. V pozdějším znění, po převzetí těchto řádků z Traktátu, bylo verifikační kritérium Vídeňským kruhem (především Waismannem) známo jako „smysl věty je metoda její verifikace“. Tento verifikační princip se nakonec stal základním stanoviskem pro členy Vídeňského kruhu. Pomocí tohoto principu dokázali odlišovat smysluplné věty od vět, které smysl zcela postrádaly. Objevují se zde společné tendence, které spojují verifikacionismus s Wittgensteinem. Zejména vazba mezi porozuměním smyslu věty, její pravdivostní hodnotou a skutečností, jež je větou popsána. Společně s tím se objevují odlišnosti v chápání verifikace ať už Wittgensteinem nebo Kruhem. Zásadní rozdíl tkví v tom, že verifikacionismus používá k verifikaci stanovisek výhradně smyslová data, empirické danosti. Zatímco Wittgenstein se sice odvolává k tomu, že věta je obrazem skutečnosti, ale podstatným se pro něho stává to, abychom pochopili souvislost mezi porozuměním a vnitřní strukturou věty, která vytváří pravdivostní hodnoty, které

¹¹⁴ SCHUSTER, Radek. „Wittgenstein a původ verifikacionismu“, In Dostálová a Radek Schuster (eds.) *Studie k filozofii Ludwiga Wittgensteina: sestaveno z příspěvků ze semináře katedry filozofie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*. 1. vyd. Praha : Filosofický časopis, 2010, s. 117. ISBN 978-80-7007-339-1.

¹¹⁵ TLP 4.063.

¹¹⁶ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 85. ISBN 978-807-4650-666.

stvrzují větu v logickém prostoru.¹¹⁷ Na základě získané empirie tedy není důležité vědět, zdali konkrétní situace nastává.¹¹⁸

Nastínili jsme si, co je obsahem traktátovského vymezení a může se zdát pro verifikacionismus důležité – tedy z čeho verifikacionismus může čerpat. Wittgensteinova verifikace má svůj prazáklad již v obrazové teorii jazyka – v Traktátu. Logičtí pozitivisté však museli verifikaci z Traktátu doslova „vytáhnout“, neboť bez diskuzí by pravděpodobně nevznikla.

2.7.2 Uchopení verifikace členy Kroužku a Wittgensteinem

Verifikace je sice přisuzována Wittgensteinovi, chopili se jí však také další filozofové, kteří na její interpretaci měli nemenší podíl. Například Waismann, který se zasloužil o spojení obrazové teorie a principu verifikace. Znamé je zejména jeho použití verifikace v matematice. Dokonce samotný Rudolf Carnap používal Wittgensteinův způsob verifikace, ale trochu jiným způsobem – již se smyslovou zkušeností.

Rudolf Carnap rozlišil v rámci logické analýzy tři druhy smysluplných vět. První druh vět je založen na pravdivých větách, které neodkazují ke skutečnosti a týkají se především tautologie. Druhý typ vět se odkazuje na negaci vět prvních. Třetí druh vět je založen na čistě smyslové zkušenosti. Podstatou tohoto výčtu je, že Carnap pracuje s konceptem protokolárních vět.¹¹⁹ Jak jsme si již dříve ukázali v části práce o fyzikalismu, Carnap za pomoci protokolárních vět odvozuje fyzikalistický jazyk. Fyzikalistický jazyk se skládá z vět protokolárních a jeho výsadou je, že věty fyzikalistického jazyka se nechají zpětně rozložit na věty protokolární (za určitých podmínek). Přeložitelnost u Carnapa hraje velmi důležitou úlohu, to se ale netýká vět metafyzických. Nelze je dále analyzovat a

¹¹⁷ SCHUSTER, Radek. „Wittgenstein a původ verifikacionismu“, In Dostálová a Radek Schuster (eds.) *Studie k filozofii Ludwiga Wittgensteina: sestaveno z příspěvků ze semináře katedry filozofie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*. 1. vyd. Praha : Filosofický časopis, 2010, s. 117. ISBN 978-80-7007-339-1.

¹¹⁸ Tamtéž s. 117-118.

¹¹⁹ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 86. ISBN 978-807-4650-666.

rozložit na empirická data. Beran dodává, že verifikovat větu znamená, že musíme jednotlivé části věty redukovat na smyslová data. Dále ještě podotýká, že Carnapova verifikace se týká pouze „syntetických vět“, takže vylučuje analytickou tautologii a kontradikci.¹²⁰ Redukcí se míní i to, že složitost různých vět musí být zjednodušena na jednotlivé věty, aby věta mohla odpovídat jednotlivým zkušenostním faktům. Verifikace se tedy týká vět protokolárních, které svojí zaměřeností tíhnou k empirickým údajům.

Nyní může nastat otázka, v čem se lišila stanoviska Wittgensteinova a Carnapova? Ondřej Beran na to odpovídá. Wittgenstein viděl způsob verifikace trochu odlišně. Wittgenstein měl neustále na mysli, že konstatování typu „mysl věty je metoda její verifikace“, je neúplné. Je to něco, na co se musíme neustále dotazovat a hledat odpověď. Zatímco Carnap viděl verifikaci jako jasný, plnohodnotný pojem, který se zakládá na empirické evidenci. Naopak Wittgenstein vidí za verifikací velmi obsáhlý pojem, který může skrývat nejasnosti.¹²¹ Nejasnosti jsme si mohli všimnout již v diskuzi Wittgensteina se Schlickem, když se baví na téma, jakým způsobem verifikovat větu: „*Tam nahoře na skříni leží kniha.*“¹²² Ondřej Beran podotýká, že verifikovat větu je v tomto případě obtížné. I když víme, co věta znamená, nevíme, jak ji správně verifikovat. I v takovém případě, kdy podle Carnapa sestoupíme k protokolární evidenci.¹²³

Na příkladu věty typu „Seitz byl zvolen starostou.“ Wittgenstein uvádí, že je velmi obtížné ptát se po způsobu verifikace této věty. Zejména se zdá být obtížný a téměř nemožný Carnapův způsob verifikace, kdy sestoupíme postupně k protokolárním větám.¹²⁴ Jak tedy větu o starostovi verifikovat? Tak, že udělám šetření této události? Zeptám se ostatních lidí? Nebo si přečtu zprávu v novinách? Problém spočívá v tom, že zejména náš jazyk osciluje mezi zdáním

¹²⁰ Tamtéž s. 86.

¹²¹ Tamtéž s. 87.

¹²² WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 47. ISBN 0-631-13469-7.

¹²³ BERAN, Ondřej. *„Střední“ Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 87. ISBN 978-807-4650-666.

¹²⁴ Tamtéž s. 87-88.

a skutečností.¹²⁵ Wittgenstein přemýšlí o verifikaci tak, že musíme znát alespoň určitý teoretický způsob zacházení s větou, abychom porozuměli jejímu smyslu. Poté můžeme jakýmkoliv způsobem určit, zda je věta pravdivá.¹²⁶

Dále se Wittgenstein dostává k možnostem verifikace. V první řadě je nutné říci, že Carnapův způsob verifikace se nemusí zdát úspěšný, protože je velmi obtížné uchopit smyslové údaje a pomocí nich cokoliv vysvětlovat.¹²⁷ Wittgenstein zvolí jiný druh cesty. Ptá se po verifikaci tvrzení „tohle je žluté“. Neptá se, co je žlutá, táže se po významu pojmu „tohle“. Výraz „tohle“ předurčuje k jakémusi předobrazu žluté. Hned nato se ptá, co znamená „žlutá“? Ondřej Beran na tuto otázku odpovídá a říká, že právě teď před našima očima nemusíme vidět žlutou barvu, namísto toho se musíme orientovat v syntaktické struktuře pojmu.¹²⁸ Wittgenstein připouští, že věta „Tohle je žluté.“ může nabývat různých verifikačních přístupů, a proto mít odlišné pravdivosti. Věta může skrývat mnoho různých smyslů. Záleží právě na tom, jakou metodu verifikace zvolíme. Pokud například provedu chemický rozbor barvy, tak mohu říct, že tohle je šedé, ale ve skutečnosti je to žluté. Tudíž, každá věta říká na základě různých verifikačních způsobů něco jiného.¹²⁹

Nejlepší bude, pokud se již dále nebudeme ubírat směrem, kdy se snažíme objasnit vztah mezi verifikací a smyslem tím způsobem, že budeme říkat, že metoda verifikace určuje smysl věty. Lepší bude, pokud se budeme snažit smysl věty vymezit a přesně tak konkretizovat metody verifikace věty.¹³⁰ Při verifikaci Wittgenstein podotýká, že se nemusí jednat pouze o verifikaci různých smyslů věty, ale také o verifikaci různých symptomů něčeho dalšího – faktů. Říká: „*Slyším hrát piano v jiné místnosti a zároveň s tím povídám: „Můj bratr je v té místnosti.“ Pokud bych byl dotázán, jak to vím, odpověděl bych: „Vím to,*

¹²⁵ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 48. ISBN 0-631-13469-7.

¹²⁶ BERAN, Ondřej. *„Střední“ Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 88. ISBN 978-807-4650-666.

¹²⁷ Tamtéž s. 90.

¹²⁸ Tamtéž s. 90-91.

¹²⁹ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 97. ISBN 0-631-13469-7.

¹³⁰ BERAN, Ondřej. *„Střední“ Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 91. ISBN 978-807-4650-666.

protože mi říkal, že tam v tento čas bude.“ Nebo bych odpověděl: „Slyším hrát piano a znám jeho styl hraní.“ nebo bych řekl: „Právě teď jsem slyšel kroky, které jsou prostě jeho.“ atd. Právě jsem verifikoval tu samou větu několika různými způsoby. Ale není tomu tak. To, co jsem verifikoval, byly různé symptomy něčeho jiného.¹³¹

Ondřej Beran podotýká, že pokud existují dvě různé verifikace jedné věty, tak se nejedná o tvrzení o faktech, ale o tvrzení o hypotézách.¹³² Hypotézy lze verifikovat pouze induktivně, protože jejich platnost je závislá na pravděpodobnosti. Wittgenstein uvádí, že pokud vyslovíme tvrzení typu „Pokud hodím 100x kostkou, měl bych alespoň jednou dostat jedničku“, tak verifikace by spočívala ve stonásobném hození kostkou. Existovala by pak velká pravděpodobnost, že alespoň jednou padne jednička. Výše zmíněná hypotéza, která spočívá na opakovatelném množství pokusů, může být induktivně verifikovatelná.¹³³

Definovat verifikaci je velmi obtížné, protože tento pojem je v skrytu mnohoznačný. Pod verifikací si nelze představit jednotnou definici. Proto jsme si představili jednotlivé verifikační přístupy, ať už to byly přístupy Wittgensteinovy nebo Carnapovy. Carnapův přístup se zdá být jasným, neboť jeho pojetí verifikacionismu je úzce spojeno s empirickými událostmi. Zpracovával je pomocí empirické zkušenosti za pomoci fyziky a kvantifikovatelných údajů. Wittgensteinovo pojetí je trochu jiné – nejednoznačné. Nelze u něho provést jednoduchou evidenci. Wittgensteinova verifikace je velmi protichůdným a nejasným pojmem (ač mu bylo přiřknuto autorství). Nicméně, v jeho základu stojí pevné jádro spočívající ve správném hledání smyslu. Samotný smysl

¹³¹ „I hear piano-playing in the next room and say, 'My brother is in that room.' If I were now asked how I knew, I would answer, 'He told me that he would be in the next room at that time.' Or, 'I hear the piano being played and I recognize his way of playing.' or, 'Just now I heard steps that sounded just like his,' etc. Now it seems as if I had verified the same sentence in ways that were different every time. But this is not so. What I have verified are different 'symptoms' of something else.“ Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 158-159. ISBN 0-631-13469-7.

¹³² BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 91. ISBN 978-807-4650-666.

¹³³ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 98-99. ISBN 0-631-13469-7.

nakonec celou verifikaci řídí. Navíc, není-li možné větu verifikovat, postrádá smysl. Ondřej Beran proto tvrdí, že Wittgensteinova verifikace byla další fází, která napomohla jeho pozdní filozofické práci.¹³⁴

Později dokonce Wittgenstein tvrdil, že dále již nebude zastávat principy verifikacionismu, poněvadž nemůže pohlédnout na jeho dogmatický princip u pozitivistických kolegů. Nechtěl tímto principem zastávat jistou teorii významu. Na jedné přednášce se svými studenty prohlásil: „*Dříve jsem říkával, že chceme-li si ujasnit, jak je věta použita, máme si položit otázku: „Jak bych takové tvrzení verifikoval?“ To je ale pouze jedna možná cesta, jak osvětlit použití nějakého slova nebo nějaké věty. Jiná smysluplná otázka by zněla třeba takto: „Jak se tomuto slovu učí? Jak bychom používání tohoto slova přiblížili dítěti?“ Někteří lidé však tento podnět, aby se položila otázka po verifikaci, změnili v dogma – jako bych vybudoval jakousi teorii významu.*“¹³⁵

2.8 Diskuze s Kruhem o koncepcích jazyka

Ukázali jsme si, jak je věta verifikována Wittgensteinem a Carnapem. Carnap spoléhal pouze na empirické údaje, ze kterých posléze mohla být věta verifikována. Wittgenstein se naopak snažil o objasnění verifikace v tom směru, že verifikace může nabýt mnoha různých smyslů, které spolu příliš nesouvisí. Pojem smysl pro něho má velký význam. Proto se ptá, zdali logická analýza může dopomoci k pochopení našeho běžného jazyka? Podle Wittgensteina k tomuto směřuje jeho anglický kolega G. E. Moore, který dává přednost logické analýze před samotným porozuměním. Bez logické analýzy například nerozumíme větě typu „Dnes je více jasná obloha než včera.“ Toto Wittgenstein zavrhuje jako cosi hrozného a tvrdí, že rozumí větám i bez učinění logické

¹³⁴ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 94. ISBN 978-807-4650-666.

¹³⁵ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 293. ISBN 80-85906-23-6.

analýzy.¹³⁶ Rozumění či chápání nesouvisí podle něho s mentálním uvědoměním či jiným psychologickým pojmem. Nejlépe to vystihuje Wittgensteinova diskuze s Waismannem, kdy Wittgenstein tvrdí, že rozumění nemá co dočinění se vnitřním stavem. Vnitřním stavem míní například momentální bolest zubů. Proto rozumět pojmu „Napoleon“, znamená po celou dobu bez přerušení vědět, že Napoleon byl „vítězem od Slavkova“. Významu slova „Napoleon“ jsem si vědom stejně jako toho, že $2+2=4$. Významu věty porozumím, pokud s ní nějakým způsobem zacházím. Rozumění nemá nic co dočinění se stavem, nýbrž má podobu dispozice. Věta nabývá smyslu tehdy, pokud s ní pracujeme.¹³⁷ Ondřej Beran tvrdí, že pokud se snažíme porozumět smyslu věty, tak s ní pracujeme. Pokud míníme Napoleonem „vítěze od Slavkova“, tak to znamená, že užíváme této souvislosti nikoliv náhodou, nýbrž za správných podmínek a na správném místě. Pokud pracujeme s pojmy ve větě, tak způsob, jak poskytujeme svým posluchačům návod či přepis, rozhoduje o tom, jak co „míníme“ nebo tomu „rozumíme“.¹³⁸

Rozumění závisí na pohybu pravidel. Tedy, jak svůj každodenní jazyk používáme. Rozumění musí spočívat v tom, že správně zacházíme s daným pojmem. Neužíváme ho ve špatném smyslu, například „fialovou“ míníme „modrou“. Tudíž se musíme soustředit na správné použití pravidel a směrnic. Systémy konstituované pravidly nazývá Wittgenstein kalkuly. Pokud se vyznám ve svém jazyce, rozumím mu, znamená to, že „počítám podle kalkulu“. Počítat podle kalkulu znamená provádět jakýkoliv tah podle pravidel kalkulu.¹³⁹ Existují pouze lokální sady pravidel, které jsou na sobě nezávislé. Lokálním pravidlům a lokálně platným variantám jazyka říká Wittgenstein kalkuly.¹⁴⁰

Pravidla kalkulů jsou apriorní. Jsou definovatelné skrze vnitřní vztah jazyka, ale pouze za předpokladu, že existuje jiný druh kalkulu. Nakonec

¹³⁶ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 129-130. ISBN 0-631-13469-7.

¹³⁷ Tamtéž s. 167.

¹³⁸ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 96. ISBN 978-807-4650-666.

¹³⁹ Tamtéž s. 97.

¹⁴⁰ Tamtéž s. 97-98.

Wittgenstein spojuje kalkuly s „hrou“. Říká, že kalkuly nejsou teorie, ale jen soubor pravidel. Soubor pravidel, který vyjadřuje možnosti operací, které mohou být uplatněny ve hře.¹⁴¹ Vystává zde problém, protože pojem hra se zdá být nejednoznačný. Může být zaměněn za pojem, který Wittgenstein tradičně používá ve své pozdní filozofii. Rozlišení se zdá být následující. Rozeznává mezi souborem pravidel, který Wittgenstein označuje pojmem „kalkuly“ a počítáním a zacházením s kalkuly, které označuje pojmem „hra“.¹⁴²

Wittgenstein rozlišuje různé druhy kalkulů. Kalkuly se od sebe liší, to může mít za následek různé chápání vět. V první řadě můžeme vytvořit věty o faktech, které mají svůj základ ve verifikaci. Verifikujeme s odkazem na nadcházející dva druhy vět. Poté existují věty o hypotézách. Tento typ vět je založen na pravděpodobnosti. Potřebují velké množství experimentů k ověření. Z hypotetických vět jsou utvořeny tvrzení o přírodních zákonech. Podle Wittgensteina ale nejsou definitivně pravdivé nebo nepravdivé, nýbrž jsou pouze předpověďmi, co nastane.¹⁴³ Třetím druhem vět jsou věty fenomenologické, které později konstituují kalkuly. Jedná se o věty, které nevyjadřují pravděpodobnost, ale možnost. Například tvrzení, že „spíše červené“ nebo „spíše modré“ vyjadřují možnost a nemožnost.¹⁴⁴

Zhodnotit Wittgensteinovy kalkuly není jednoduché. V první řadě se jedná o něco, co představuje hlavní téma jeho pozdější filozofie. Zejména jeho použití pojmu „hra“. V jedné diskuzi o hrách říká: „*Zamysleme se nad šachovou hrou. Dnes ji nazýváme hrou. Předpokládejme, že by byla vedena válka takovým způsobem, že by vojska sváděla bitvu na šachovnicovém poli a kdo by dostal mat, tak by prohrál. Důstojníci by se skláněli nad šachovnicovým polem stejně jako dnes nad mapami. Pak by dnes šachy nebyly hrou, nýbrž pouze a jen vážnou věcí.*“¹⁴⁵ Hra pro něj zde představuje typ kalkulu, který je založený na úrovni

¹⁴¹ Tamtéž s. 98.

¹⁴² Tamtéž s. 99.

¹⁴³ Tamtéž s. 101-102.

¹⁴⁴ Tamtéž s. 102.

¹⁴⁵ „Think of the game of chess. Today we call it a game. Suppose, however, a war were waged in such a way that the troops fought one another on a field in the form of a chess-board and that whoever was mated had lost the war. Then the officers would be bending over a chessboard just as they now do over an

vážnosti, ale existuje zde i jistý náznak jeho budoucích „jazykových her“. Ondřej Beran tvrdí o hrách, že „*Rozporným dojmem působí směřování zasazenosti do praxe (ve smyslu pozdního Wittgensteina je každá jazyková hra zasazená do určité praxe) a existenciální závažnosti (opakem hry ve smyslu zábavy)*“.¹⁴⁶ Jednoduše řečeno, teorie systému vět je nahrazena pozdější teorií „jazykových her“.

Druhým motivem k užití kalkulů může být to, že se Wittgenstein snažil o vymezení operativního jazyka, který bude řízen pomocí určité sady pravidel.¹⁴⁷ Jde vlastně o to, že Wittgenstein rozlišuje náš každodenní jazyk na to, co již spadá syntaktickou stránku jazyka a tím, co spadá k pouhé aktivitě – k počítání kalkulu. Tedy k tomu, jak se může jazyk dotýkat lokálně určených pravidel.

2.9 Názory na etiku a jiné vědy

Pro členy Vídeňského kruhu bylo příznačné, že se nebavili o autorech, kteří stavěli svá tvrzení na úrovni metafyziky, hodnot, náboženství a umění. Svoji sebevědomou prací se snažili těmto „nesmyslům“ vyhnout. Metafyzické autory (například dílo Heideggerovo) volili tehdy, pokud bylo třeba ukázat na metafyzické „nesmysly“. S příchodem Wittgensteina se jejich pohled na metafyziku příliš nezměnil, ačkoliv Ludwig Wittgenstein částečně inklinoval k metafyzickým autorům (Schopenhauer, Heidegger). Wittgenstein svoji náklonnost k těmto autorům nijak nezakrýval. Otevřeně mluvil s členy Vídeňského kruhu například o Heideggerovi a jeho bytí a úzkosti. Obhajoval sice metafyzické autory, ale svá stanoviska z Traktátu během diskuzí zcela neopustil. Tvrdil, že etika se snaží říci něco, co vlastně nejde. Naráží na hranice svého jazyka. Je třeba zrušit veškeré rozpravy o intuitivním poznání, nebo o tom, zda můžeme definovat dobro atd. I když mají metafyzická tvrzení své limity a spadají

ordnance map. Then chess would not be a game any longer; it would be a serious business.”
WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 170. ISBN 0-631-13469-7.

¹⁴⁶ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 100. ISBN 978-807-4650-666.

¹⁴⁷ Tamtéž s. 103.

pod nesmysly, přece nám něco ukazují. Ukazují nám hranice našeho jazyka.¹⁴⁸ Ukazují právě to, že takové rozpravy jsou nesmyslné. Ze své podstaty nemůžeme porozumět větám nesmyslným, a tak bychom neměli vytvářet věty například o hodnotách.

V rámci Vídeňského kruhu se nediskutovalo pouze o etice. Během jedné diskuze s Carnapem byl Wittgenstein velmi udiven tím, že člověk, který má tak silně empiristické cítění, se zabývá něčím jako parapsychologie. Podle vyprávění Carnapa byl Wittgenstein výrazně proti této vědě. Carnap dále ještě poznamenal, že otázka existence a vysvětlení parapsychologických jevů je významným vědeckým problémem. Wittgensteinova reakce na toto prohlášení nakonec vyústila v tvrzení, že rozumný člověk by neměl mít zájem o takové „hlouposti“.¹⁴⁹ K otázkám ohledně psychologických soudů se Wittgenstein dostává mimo jiné i během jiných diskuzí s Kroužkem, když opakuje svá traktátovská vymezení. Říká, že etika v našich výrazech má dvojí význam. První význam spočívá v psychologických tvrzeních, které běžně v našem jazyce prohlašujeme. Druhým významem jsou nepsychologická tvrzení typu „dobrý“. Každá snaha o jejich zdůvodnění (ať už psychologického nebo nepsychologického tvrzení) vede tudíž podle Wittgensteina k nesmyslu, neboť lidé mají snahu překročit limity našeho jazyka. Všechno, co se snaží překročit hranice našeho jazyka, signalizuje nesmysl.¹⁵⁰ Právě samotná snaha o překonání našeho jazyka se stává tím, co zapřičiňuje snahy o zodpovězení nezodpověditelného. Tedy vět etiky, které se jeví jako nesmyslné. Pokud jich užíváme, tak se jedná jen a jen o falešné věty etiky. Proto Wittgenstein ve svém Traktátu o větách etiky píše: „*Proto nemohou být žádné věty etiky. Věty nemohou*

¹⁴⁸ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s.288. ISBN 80-85906-23-6.

¹⁴⁹ SCHILPP, Paul Arthur. *The philosophy of Rudolf Carnap* [online]. 1. vyd. La Salle : Open Court, 1963 [cit. 2015-04-05]. xvi. s. 26. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/1020737/the-philosophy-of-rudolf-carnap#scribd>

¹⁵⁰ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 92-93. ISBN 0-631-13469-7.

vyjadřovat nic vyššího.“¹⁵¹ Logika našeho jazyka nám vytyčuje hranice zevnitř, zatímco etika leží právě za těmito hranicemi.

Nyní se může zdát, že Wittgensteinovo dílo je silně antimetafyzické, ale je tomu opravdu tak? Svým způsobem ano. Přesto v jeho díle objevujeme určité náznaky etiky. To dokládá i předposlední věta Traktátu, kdy máme odhodit pomyslný žebřík poté, co po něm vylezeme nahoru, abychom poznali či pochopili, že věty Traktátu a etiky jsou nesmyslné.¹⁵² Wittgenstein tedy etiku úplně nezavrhoval, dokonce k ní lehce inklinoval. Proto se také zabývá Schlickovou etikou.

Schlick tvrdí, že existují dvě esence dobra v teologické etice. První esence nám tvrdí, že dobro je dobré, protože to Bůh chce. Druhá esence tvrdí, že Bůh chce dobro, protože je dobré. První variantu Wittgenstein upřednostňuje zejména díky traktátovskému vymezení (nevyžaduje tázání se po faktech, nelze zdůvodnit jinou větou).¹⁵³ Druhá varianta naopak vyžaduje tázání se po faktech, potřebuje faktové zdůvodnění. V druhé variantě si například můžeme klást otázky, proč Bůh chce dobro nebo co je to dobro? Tyto otázky nás vedou do slepé uličky. Naopak tvrzení „dobro je to, co chce Bůh“ dovoluje takovému tázání učinit přítrž. Vytváří nepřekročitelnou mez, kterou není třeba nijak dále vysvětlovat. Jakékoliv vysvětlování etiky je tudíž nutno ukončit, neboť jakékoliv vysvětlování připouští fakta.¹⁵⁴

Dále se Wittgenstein ptá, zdali je pro náboženství důležitá řeč. V podstatě si sám odpovídá a říká, že náboženství je nezávislé na tvrzeních. Náboženství by si vystačilo beze slov, protože je spíše praxí než souborem faktů. Nezáleží ani na tom, zdali jsou věty náboženství pravdivé, nepravdivé nebo nesmyslné.¹⁵⁵ Hlavní úlohu v náboženství představuje praxe, nikoliv to, zdali jsou věty vytvořeny smysluplně.

¹⁵¹ TLP 6.42.

¹⁵² TLP 6.54.

¹⁵³ WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. s. 115-116. ISBN 0-631-13469-7.

¹⁵⁴ BERAN, Ondřej. *„Střední“ Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 104. ISBN 978-807-4650-666.

¹⁵⁵ Tamtéž s. 117.

Věty etiky a náboženství se při snaze o vysvětlení setkávají s hranicí našeho jazyka. Proto Wittgenstein říká, že věty etiky jsou za hranicí jazyka, světa a myšlení. Tuto hranici bychom se neměli snažit překročit logickými nástroji. Sice se jedná o vyjádření nesmyslná, nicméně, nesmyslnost zjistíme pouze jejich pochopením. Pokud se budeme snažit o pochopení etických vět, které leží za hranicemi našeho světa, musíme pomocí jazyka pochopit, kde hranice začínají a končí a jak se těchto hranic věty jazyka dotýkají.

3 Zhodnocení konfrontace Ludwiga Wittgensteina s členy Vídeňského kruhu

3.1 Byl Wittgenstein ovlivněn Kruhem nebo naopak?

Nacházíme se ve fázi, kdy můžeme zhodnotit, zdali Kroužek ovlivnil myšlenky Wittgensteina, nebo zdali Wittgensteinovy myšlenky ovlivnily Kroužek. Bohužel, ani dnešní autoři se nemohou shodnout na tom, jak velká spolupráce mezi Kroužkem a Wittgensteinem probíhala. Jejich odpovědi se příliš neliší, v zásadě se shodují na tom, že diskuze mezi Kroužkem a Wittgensteinem byly inspirativní. Nicméně, nepřinesly mnoho nového. Záleží na tom, zdali se díváme na diskuze jako na celek nebo na jednotlivé členy, kteří diskutovali s Wittgensteinem. Zde nastává velký rozdíl. Carnap, jak víme, shledával myšlenky Wittgensteina inspirativními, nepřikládal jim však velký význam. Na rozdíl od Carnapa, Schlick a Waismann vedli s Wittgensteinem obsáhlé diskuze o filozofii obsažené v Traktátu. Waismann dokonce v rámci rozhovorů plánoval za pomoci Wittgensteina vydat knihu objasňující myšlenky Traktátu. Kniha by současně přinášela nové Wittgensteinovy myšlenky. Bohužel spolupráce nebyla příliš úspěšná, a tak Waismann s Wittgenstein dílo nedokončil. Tato neúspěšná spolupráce, ale i spolupráce s celým Vídeňským kroužkem mohla být zapříčiněna tím, že Wittgenstein během diskuzí téměř ze dne na den měnil své názory. Jeho stanoviska byla nestálá a navíc nechtěl zasahovat do Traktátu, protože si uvědomoval, že je již neudržitelný. Dnes tudíž víme, že opouštěl svoji ranou traktátovskou fázi a přesouval se do fáze pozdní.

Wittgensteinovy myšlenky se zásadně změnily od chvíle, kdy pracoval na Traktátu. Příznačným může být i jeho pohled na elementární věty. Elementární věty pro něho už nebyly větami, které by mohly být nezávislé na větách jiných. Jak jsme si řekli, v základě reálných jazyků žádná taková soustava nezávislých vět není. Wittgenstein v rámci tohoto uvědomění konstatuje, že: „*Na mém pojetí*

bylo nesprávné to, že jsem se domníval, že syntax logických konstant se dá vybudovat, aniž se přitom přihlíží k vnitřní souvislosti vět.“¹⁵⁶

Můžeme si povšimnout jisté změny. V Traktátu Wittgenstein avizoval, že vyřešil veškeré filozofické problémy s definitivní platností. Řešení podle něho bylo nepochybné, definitivní a nebylo se nadále nač ptát.¹⁵⁷ Změnou oproti tomuto definitivnímu tvrzení z Traktátu je, že už není zcela definitivní. V pozdější době si uvědomil, že traktátovské vymezení je ztraceno, a že veškeré filozofické problémy se nedají vyřešit pro jednu a s konečnou platností. Proto měl drobné výhrady, když chtěl Vídeňský kruh použít jeho Traktát jako základ svého bádání. V poslední větě předmluvy Wittgenstein přece definitivně vyřešil veškeré problémy. Bohužel si během diskuzí s Vídeňským kruhem uvědomil, že problémy nevyřešil. Naopak, že existuje více otázek, nežli řešení. Vyvstávají dokonce otázky zcela jiné.

Nevole mohla být způsobena tím, že příliš neschvaloval způsob vedení diskuzí u Vídeňského kruhu. Carnap ujišťuje, že si dříve myslel, že Wittgensteinův pohled na metafyziku je téměř totožný s pohledem, který zastával nejen on sám, ale i jeho kolegové z Vídeňského kruhu. Tedy pohled na to, že je třeba se zbavit metafyzických nesmyslů. Později si uvědomil, že příliš nevěnoval pozornost mystické povaze Wittgensteinovy knihy.¹⁵⁸ Vídeňským pozitivistům byla právě mystická povaha Traktátu „trnem v oku“. Těžko se přenášeli přes jeho obranné názory na etiku, náboženství, metafyziku Schopenhauera a Heideggera.

Problémem pro Vídeňský kruh se nestal pouze metafyzický Wittgensteinův sklon. Do vážnějších problémů se dostal teprve po zveřejnění Carnapova díla *Die physikalische Sprache als Universal Sprache der Wissenschaften*. Wittgenstein, jak jsme si řekli, měl pocit, že by mohl být nařknut za zneužití myšlenek, které v tomto díle prezentoval Rudolf Carnap. Carnap ve svém díle rozlišuje mezi

¹⁵⁶ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 290. ISBN 80-85906-23-6.

¹⁵⁷ TLP Předmluva.

¹⁵⁸ SCHILPP, Paul Arthur. *The philosophy of Rudolf Carnap* [online]. 1. vyd. La Salle : Open Court, 1963 [cit. 2015-04-05]. xvi. s. 20-27. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/1020737/the-philosophy-of-rudolf-carnap#scribd>

dvěma druhy jazyků. Mezi jazykem protokolárním a fyzikalistickým. Mezi těmito dvěma druhy jazyků lze provádět překlad. Z jednoho do druhého a naopak. Wittgenstein totéž stanovisko zastával v Traktátu ve větě: „*Definice jsou pravidla překladu z jednoho jazyka do jiného. Každý správný znakový jazyk se musí dát přeložit do každého jiného podle určitých pravidel: To je to, co mají všechny jazyky společné.*“¹⁵⁹

Wittgenstein byl Carnapem doslova pobouřen, když se tyto skutečnosti dozvěděl. Přímou říká, že byl Carnapem vykraden. Wittgenstein ohledně sporu o fyzikalismus Schlickovi sděluje:

*„Vidím sám sebe, jak jsem proti své vůli vtahován do toho, co se nazývá „Vídeňský kruh“. V tomto společenství převládá myšlenka společného vlastnictví, takže Carnapovy myšlenky jsem mohl uplatnit kdykoliv jsem chtěl, ale stejně tak on mohl použít myšlenky moje. S Carnapem již dále nechci spojovat síly, stejně jako nechci být součástí Kruhu, do kterého on patří. Pokud mám ve své zahradě jablko, pak mě těší, že slouží svému účelu. Proto moji přátelé (například Waismann a Schlick) mohou ochutnat jablko z mého stromu.; Pokud zloději jablek přelezou plot, nebudu je odhánět, ale mám nárok jim zazlívát, že se nazývají můimi přáteli, nebo dokonce prohlašují, že by ten strom mohl patřit jim.“*¹⁶⁰

Dodnes se nevyjasnilo, zdali byl Carnap inspirován Wittgensteinovými myšlenkami ohledně fyzikalismu. Carnapův fyzikalismus může být v jeho díle spatřován již dřív, ale jak jsme si řekli, původně byl tento koncept vymodelován pro protokolární a fyzikalistické věty. Jedná se spíše o sympatie mezi členy Kroužku a Wittgensteinem. Uvedli jsme, že Vídeňský Kroužek byl rozštěpen na

¹⁵⁹ TLP 3.343.

¹⁶⁰ „I see myself as drawn against my will into what is called "the Vienna Circle." In that Circle there prevails a community of property, so that I could e.g. use Carnap's ideas if I wanted to but he could also use mine. But I don't want to join forces with Carnap and to belong to a circle to which he belongs. If I have an apple tree in my garden, then it delights me and serves the purpose of the tree if my friends (e.g. you & Waismann) make use of the apples; I will not chase away thieves that climb over the fence, but I am entitled to resent that they are posing as my friends or alleging that the tree should belong to them jointly.“ STERN, David. Wittgenstein, the Vienna Circle, and Physicalism. 1.vyd. In *The Cambridge Companion to Logical Empiricism*, Richardson Alan and Uebel Thomas (eds.), Cambridge : Cambridge University Press, 2007. s. 321. Cambridge companions to philosophy. ISBN 978-0-521-79178-6.

dva rozdílné tábory. První tábor měl Traktát za svůj inspirační prvek, například pro verifikacionismus. Druhý tábor naopak litoval toho, že se Vídeňský kruh a někteří jeho členové příliš zaobírali Wittgensteinovou filozofií. Wittgenstein si velmi vážil spolupráce s Waismannem a Schlickem, protože mohli jeho dílu plně porozumět. Ke Carnapovi měl naopak odpor, který byl zřejmě zapříčiněn častými výtkami k jeho dílu.

Shrňme si, co mohlo být dalším předmětem sporu. Zcela jistě zde hraje roli rozdíl v nazírání na způsob verifikace. Wittgensteinův přístup je úzce spojen s pojmem smysl. Je třeba určit takové podmínky, za kterých věta dává smysl. Dále musíme znát podmínky k tomu, abychom s větou mohli pracovat a zjistit její smysl. Carnap má na rozdíl od Wittgensteina zúžené pole působnosti. Je mnohem jasnější než Wittgenstein. Jeho verifikace je úzce spojena se smyslovými daty. Podle něho musíme vystoupit nad verifikovanou větou, ven z jazyka, a nalézt příslušná smyslová data. Musíme redukovat smyslová data například na jednoduché věty, abychom poznali skutečnost.¹⁶¹ Zdá se, že tyto dva přístupy jsou navzájem odlišné. V klasické interpretaci Traktátu Wittgenstein vystupuje s tvrzením, že předměty jsou základní stavební jednotkou stavů věcí. Jsou nesložené, jednoduché a nenechají se dále analyzovat (nejsou přístupné pro smyslové vnímání). Podle Jiřího Kučery nelze slučovat logický pozitivismus s Wittgensteinovou obrazovou teorií. Rozdíl tkví v tom, že: „*Wittgensteinova elementární fakta jsou v této intepretaci ztotožňována s daty bezprostřední smyslové zkušenosti*“¹⁶²

Nyní se můžeme přesunout k tomu, v čem se Wittgenstein shodoval a naopak rozcházel s Vídeňským kruhem. Jak víme, Wittgenstein a členové Kruhu měli společný odpor k metafyzice. Kruh ji shledával jako něco, co nic neobjasňuje. Hodnotil ji jako nesmyslnou. Shledával, že veškeré věty metafyziky, etiky a náboženství jsou nesmyslné. Jiří Kučera míní, že se ze strany

¹⁶¹ BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 86. ISBN 978-807-4650-666.

¹⁶² KUČERA, Jiří. Wittgensteinovo a novopozitivistické zrušení metafyziky. In *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university. B, Řada filosofická*. Brno : Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, 1984. roč. 33, č. B31, s. 74. ISSN 0231-7664. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/106481>

Wittgensteina jedná o snahu ukázat, o čem metafyzické problémy vypovídají (proto na tento problém v Traktátu poukazuje a pracuje s ním). Objevují se tudíž dva různé způsoby promluvy. Pokud se „Wittgensteinův člověk“ snaží něco ukázat, tak to nelze říct. Zatímco „Carnapův člověk“ se snaží říci něco, co se v rámci expresivního vyjadřování podává v neadekvátní gramatické formě.¹⁶³ Současně s tím Carnap tvrdí (viz část práce *Wittgensteinův respekt k náboženství*), že Wittgenstein inklinuje k hledání a zachování čehosi „vyššího“ (přestože považoval otázky hodnot za nesmyslné). Dle Kučery považoval za nesmyslné výroky metafyziky. Nikoliv však výroky, jež jsou „fenomény lidského života“. Pro Wittgensteina je to jakési směřování ze světa, za hranice faktů. Vně světa je spatřen jeho smysl.¹⁶⁴ Zde vidíme silný náznak mysticismu, který je obsažen v závěru Traktátu a který byl nesnesitelným prvkem pro Otto Neuratha. Wittgenstein chtěl svým mystickým vyjádřením ochránit otázky hodnot před větami vědy.

Může se zdát, že několik posledních odstavců této práce se přiklání spíše k tomu, že Wittgensteinův vliv byl negativní a také matoucí. Matoucí v tom smyslu, že jeho myšlenky nepřinesly logickému pozitivismu významnější přínos. Ne, rozhodně tomu tak není. Po zhodnocení základních myšlenek, které se objevovaly v diskuzích s Vídeňským kruhem a Ludwigem Wittgensteinem, můžeme říct, že existovaly jisté body, na kterých členové Kruhu rozvíjeli své myšlenky. Nelze s jistotou říci, že se jednalo o myšlenky úplně nové. Je ovšem jisté, že s pomocí Traktátu a Wittgensteinova osobního přičinění vznikaly zajímavé příspěvky k logickému pozitivismu. V první řadě se jednalo o myšlenky, které se týkaly verifikacionismu. Verifikacionismus byl základním kritériem logických pozitivistů. Dopomáhal oddělení smysluplných výroků od takových výroků, které smysl postrádaly. Rovněž umožňoval rozhodnout, co smysl má a co smysl pouze předstírá. Po jednání s Wittgensteinem čerpali verifikaci z Traktátu také Schlick, Waismann a Carnap. Carnap podrobil verifikaci přísně empiristickému pohledu. Později převládal Carnapův způsob verifikace v celém

¹⁶³ Tamtéž s. 76.

¹⁶⁴ Tamtéž s. 76-77.

Vídeňském kruhu. Proto se Carnapova verifikace, vyvozená od Wittgensteina, stala dílčím prvkem bádání. Verifikační myšlenky převzal během společných rozhovorů také Waismann, který je dál rozvíjel v matematických, filozofických a pozitivistických souvislostech.

Logičtí pozitivisté sice čerpali myšlenky od Wittgensteina, pozitivismus byl však v jejich práci patrný už dříve. Předtím, než se stali diskuzní skupinou a o Traktátu neměli ponětí, definovali si základní stanoviska proti, co se týče etiky, náboženství a metafyziky. V závěru můžeme říci, že Traktát přesně odpovídal jejich potřebám k vytvoření toho, čemu později říkali „vědecké pojetí světa“.

Pokud hovoříme o vlivu Kroužku na Wittgensteina, odpověď se jeví ještě obtížnější a nejasnější, než tomu bylo v opačném případě. Wittgenstein měnil během diskusí názory takřka ze dne na den. Není proto příliš evidentní, jaké názory zastával během diskuzí. Jeho měnící se názory byly velkou přítěží pro Waismanna, který musel neustále přepracovávat svoji knihu, pojednávající právě o Wittgensteinovi. Dnes již víme, že nestálost Wittgensteinových názorů může být zapříčiněna tím, že opouštěl svá raná traktátovská stanoviska. Přecházel z rané fáze do fáze pozdní.

Někteří filozofové jako A. C. Grayling tvrdí, že se dříve mělo za to, že to byl vliv jednostranný. Tedy, že Wittgenstein byl pro Vídeňský kroužek důležitým inspiračním zdrojem. Grayling dále podotýká, že se jedná o chybné vyvození, neboť členové Kroužku nebrali v potaz změny ve Wittgensteinově myšlení. Tyto změny přicházely ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Dodává, že jisté prvky vzájemné komunikace a inspirace existovaly, avšak ne v takové míře, jak se uvádělo.¹⁶⁵ V části práce, která nese název *První známky odporu k Wittgensteinovi*, jsme si ukázali, že Wittgensteinův příchod Vídeňský kruh a jeho členy rozdělil. Jedna skupina členů jej podporovala, zatímco druhá s ním téměř „nechtěla mít nic společného“. Skupina podporovatelů se skládala ze Schlicka a Waismanna. Tito dva filozofové byli Wittgensteinem ovlivněni

¹⁶⁵ GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, s. 70-71. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.

nejvýrazněji, a proto můžeme říci, že vliv byl u těchto dvou filozofů jednostranný. Ostatní členové Vídeňského kruhu shledávali myšlenky Wittgensteina inspirativními, ale zároveň jim nepřikládali žádný důležitější význam. Možnost spolupráce v podstatě spočívala ve Wittgensteinově vůli, kdy on sám rozhodoval o tom, s kým povede diskuzi. Záleželo zejména na tom, kdo porozumí jeho dílu a jeho „střednímu“ období.

ZÁVĚR

Pokusili jsme se zhodnotit vzájemnou konfrontaci myšlenek Ludwiga Wittgensteina a Vídeňského kruhu. Konfrontace byla dozajista velmi přínosná. Zejména ze strany některých členů Kroužku. Přínosná z toho důvodu, že přinesla některé odpovědi týkající se verifikacionismu, fyzikalismu, ale rovněž etiky a náboženství. Jak již víme, odpovědi vyžadují otázky. Řešení filozofických problémů Wittgenstein věnoval celý svůj Traktát. Domníval se, že dokázal vyřešit nezodpovězené otázky tím, že poukázal na chybu ve stanovování otázek. Otázky stanovujeme špatně, protože nesprávně chápeme náš jazyk. Jazyk by měl být výchozí, abychom poznali, že naše tvrzení jsou nesmyslná. Se správným pochopením logiky našeho jazyka vyřešíme metafyzické problémy – problémy filozofie. Tak bychom mohli shrnout Wittgensteinův Traktát, který byl inspiračním zdrojem pro Vídeňský kruh. Z této myšlenky čerpali logičtí pozitivisté a rozvíjeli tak své myšlenky „zpestřené“ jistou dávkou empirické zkušenosti. Rozšiřovali tak myšlenky zaostřené na verifikacionismus čistě v empirickém pojednání. Stanovili základní pravidlo pro své pátrání po metafyzických „nesmyslech“, k tomu, aby mohli očišťovat filozofii od „nesmyslných nánosů“ etiky, náboženství a také od myšlenek autorů, kteří těžce inklinovali k „pseudovětám“ metafyziky. S pomocí Wittgensteina se jednalo o vliv částečně jednostranný. Wittgenstein některé členy Kroužku ovlivnil. Naproti tomu Kroužek Wittgensteina ovlivnil jen velmi málo. Přesto Wittgenstein pochytil od svých kolegů z diskuzí motivaci k nové teorii významu a k uplatnění verifikacionismu. Nicméně, později oba tyto aspekty inspirace opustil.

Ludwig Wittgenstein nechtěl mít v pozdější fázi diskuzí s uskupením vídeňských filozofů nic společného. Byl si vědom toho, že Traktát je ztracen a nelze jej tudíž dále obhajovat. Členové Vídeňského kruhu v Traktátu stále viděli prazáklad svých verifikačních prací. Wittgenstein hodlal rozvíjet zcela novou filozofii, která by překonala „domněle zodpovězené“ otázky Traktátu. Ptá se proto po smyslu filozofie. Po smyslu filozofie, která není tak dogmatická jako ta

předchozí. Po filozofii, která není vystavěná na tezích. Ray Monk k tomu píše: „Místo aby vyznačovali teze a rozvíjeli teorie, měli by filozofové – podle Wittgensteina – demonstrovat techniku, metodu, kterou se dá dosáhnout jasnosti.“¹⁶⁶ Když Wittgenstein nabyl tohoto poznání a současně s tím jeho osoba už nebyla sužována „vnitřním konfliktem“, našel „zasloužený klid“.¹⁶⁷

¹⁶⁶ MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. s. 302. ISBN 80-85906-23-6.

¹⁶⁷ Tamtéž s. 302.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BERAN, Ondřej. *"Střední" Wittgenstein: cesta k fenomenologii a zase zpátky*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, 252 s. ISBN 978-807-4650-666.
2. FIALA, Jiří. *Analytická filosofie: první čítanka*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 1999, s. 21-26. ISBN 8070826118.
3. GLOMBÍČEK, Petr. *Organon F* [online]. 2014, roč. 21, č. 3 [cit. 2015-03-04]. s. 363-380. ISSN 1335-0668. Dostupné z: http://www.library.sk/arl-cav/cs/detail-cav_un_epca-0431105-Zamer-Wittgensteinova-Traktatu-1-Predmluva-a-motto/
4. GRAYLING, A. *Wittgenstein: průvodce pro každého*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Petr Glombíček. Praha : Dokořán, 2007, 143 s. Průvodce pro každého. ISBN 978-80-7363-077-5.
5. GREENSTREET, Stuart. Wittgenstein, Tolstoy and the Folly of Logical Positivism. In *Philosophy now* [online]. 2014 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: https://philosophynow.org/issues/103/WittgensteinTolstoy_and_the_Folly_of_Logical_Positivism
6. HÜBNER, Adolf a Kurt WUCHTERL. *Wittgenstein*. Překlad Jiří Horák. Olomouc : Votobia, 1995, 145 s. ISBN 80-858-8507-7.
7. KLAGGE, James Carl. *Wittgenstein: biography and philosophy*. New York : Cambridge University Press, 2001, s. 257. ISBN 05-210-0868-9.
8. KUČERA, Jiří. Wittgensteinovo a novopozitivistické zrušení metafyziky. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university. B, Řada filozofická*. Brno : Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1984. roč. 33, č. B31, s. [73]-79. ISSN 0231-7664. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/106481>
9. MONK, Ray. *Wittgenstein: úděl génia*. 1. vyd. Praha : Hynek, 1996, Velké biografie. 636 s. ISBN 80-85906-23-6.
10. PITCHER, George. *The philosophy of Wittgenstein*. [1. vyd.]. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1964, 256 s.
11. SCHILPP, Paul Arthur. *The philosophy of Rudolf Carnap* [online]. 1. vyd. La Salle : Open Court, 1963 [cit. 2015-04-05]. xvi. s. 20-27. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/1020737/the-philosophy-of-rudolf-carnap#scribd>

12. SCHUSTER, Radek. „Wittgenstein a původ verifikacionismu“, In Dostálová a Radek Schuster (eds.) *Studie k filozofii Ludwiga Wittgensteina: sestaveno z příspěvků ze semináře katedry filozofie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*. 1. vyd. Praha : Filosofický časopis, 2010, s. 113-134. ISBN 978-80-7007-339-1.
13. STERN, David. Wittgenstein, the Vienna Circle, and Physicalism. 1. vyd. In *The Cambridge Companion to Logical Empiricism*, Richardson Alan and Uebel Thomas (eds.), Cambridge : Cambridge University Press, 2007. s. 305-331. Cambridge companions to philosophy. ISBN 978-0-521-79178-6.
14. WAISMANN, Friedrich a MCGUINNESS, Brian (ed.) *Wittgenstein and the Vienna Circle*. 1. vyd. Oxford : Basil Blackwell, 1979. 266 s. ISBN 0-631-13469-7.
15. WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. 1. vyd. Překlad Jiří Fiala. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993, 229 s. Oikúmené. ISBN 80-852-4130-7.